

A map of the South-West region of the Netherlands, showing the coastline, major rivers, and urban areas. The map is overlaid with a semi-transparent dark blue rectangle on the left side.

ATELIER OMGEVINGSAGENDA ZUIDWEST
VERKENNING GEBIEDSOPGAVEN ZUID-HOLLAND
DE OPMAAT VOOR HET GESPREK

The logo for BVR (Bureau voor de Regionale Verkenning), consisting of the letters 'BVR' in white on a black rounded square background.

BVR

INHOUD

Inleiding	4
Deel 1: Advies voor de gebiedsgerichte agenda	6
1. Versterken van de noordrand van de delta	8
2. Systeemopgave: structuurversterking ports en corridors	12
3. Onze backbone, the next step	14
4. Nieuw perspectief voormalige groeikernen	16
5. Aanpak zoetwatersysteem veenpolders en droogmakerijen	18
6. Noord-Zuid-Holland	22
Deel 2: Het ontwerpend onderzoek	24
Beleidscontext: lopende trajecten	26
Thema 1 Backbone van de metropool	36
Thema 2 Kust en rivierdelta	40
Thema 3 Ports & corridors	44
Thema 4 Bodem, water, energie en ruimtelijke ontwikkeling	48
Thema 5 De kracht van suburbia	52
Thema 6 Noord-Zuid-Holland	58
Bijlagen	62
Deelnemerslijst Atelier Omgevingsagenda Zuidwest / Zuid-Holland	62
Colofon	64

INLEIDING

Voor u ligt het advies voor een gebiedsgerichte agenda in Zuid-Holland ten behoeve van de omgevingsagenda voor landsdeel zuidwest. Het advies is het resultaat van een verkenning naar gebiedsopgaven in Zuid-Holland. De verkenning is uitgevoerd als (online) Atelier met vele deelnemers. Aan de verkenning ligt een inventarisatie ten grondslag van het bestaande beleid en al lopende trajecten waar Rijk en regio op samenwerken. Dit is opgenomen in deel 2 van het rapport. Dit advies vormt de opmaat voor het gesprek tussen Rijk en regio over de op te stellen omgevingsagenda.

De omgevingsagenda

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is het instrument 'omgevingsagenda' geïntroduceerd. Per landsdeel wordt een omgevingsagenda opgesteld. Het landsdeel Zuidwest betreft de provincies Zeeland en Zuid-Holland. De omgevingsagenda Zuidwest wordt een bestuurlijke samenwerkingsagenda voor opgaven in de fysieke leefomgeving, die Rijk en regio samen verder willen brengen. Het gaat

er daarbij om met elkaar vast te stellen wat al voortvarend wordt opgepakt en waar het loont om extra energie in te steken.

De omgevingsagenda's vragen van de overheden een andere manier van werken, volgens een nieuwe sturingsfilosofie, opgaven- en gebiedsgericht en met grote transities als belangrijke opgaven. In de omgevingsagenda komen alle overheden tot meerjarig en robuust partnerschap. Overheden werken samen als 1 overheid op basis van gelijkwaardigheid, ieder vanuit eigen zijn rol en verantwoordelijkheid.

De ambities en opgaven in de fysieke leefomgeving zijn complex en ruimtelijk ingrijpend. Het doel van de omgevingsagenda is om als overheden gezamenlijk gebiedsgericht uitwerking te geven aan de gedeelde ambities en opgaven zoals genoemd in de nationale, provinciale en lokale omgevingsvisies en de visies van de waterschappen. Daarbij betrekken zij (initiatieven van) de samenleving. Het gaat om samenhangende gebiedsgerichte

opgaven in de fysieke leefomgeving waar meerdere partijen elkaar nodig hebben in de uitvoering. Afhankelijk van de aard van de opgaven worden nadere samenwerkingsafspraken gemaakt over de werkwijze en een bij de opgaven passende gebiedsindeling en overlegstructuur. In de omgevingsagenda's worden grensoverschrijdende opgaven tussen provincies en met de buurregio's en buurlanden expliciet meegenomen.

Opmaat voor gesprek

Deze verkenning maakt onderdeel uit van de initiatieffase voor de ontwikkeling van een omgevingsagenda voor het landsdeel Zuidwest. De verkenning is uitgevoerd als ontwerpend onderzoek en kent de vorm van een Atelier. Het onderzoek richt zich op het identificeren van de opgaven voor Zuid-Holland, inclusief grensoverschrijdende opgaven. In Zuid-Holland werken Rijk en regio al gebiedsgericht samen aan veel opgaven die beschouwd kunnen worden als bouwstenen voor de Omgevingsagenda. In

het atelier hebben we gekeken waar samenhang is, waar opgaven kunnen worden verbonden en waar nieuwe invalshoeken de lopende trajecten kunnen verrijken en versnellen.

Het resultaat van het Atelier mondt uit in een advies voor een gebiedsgerichte agenda. Dit advies dient als opmaat voor gesprekken in de regio, met een breder veld aan spelers en met betrokken bestuurders. Die gesprekken betreffen de volgende fase voor totstandkoming van de omgevingsagenda, waarin de opgaven nader worden gedefinieerd en uitgewerkt. Uiteindelijk doel is om te komen tot samenwerkingsafspraken over gebiedsopgaven waarvoor Rijk en regio elkaar nodig hebben in de aanpak en uitvoering.

Het Atelier bouwt voort op Rijks huiswerk en provinciale voorbereiding. Hiervoor zijn globaal gebieden en opgaven in beeld gebracht op basis van de NOVI en lopende trajecten waar Rijk en regio al op samenwerken. Vervolgens heeft een Startbijeenkomst plaatsgevonden, waarin de aanpak van de verkenning en de thematische indeling van de werksessies is besproken met een aantal stakeholders. Deelnemers aan deze Startbijeenkomst hebben basisinformatie aangereikt en meegedacht over mogelijke deelnemers aan de werksessies.

Na de Startbijeenkomst zijn thema's verdiept in vijf online werksessies, met de volgende thema's

als vertrekpunt voor het ontwerpend onderzoek, te weten:

Thema 1 Backbone van de metropool

Thema 2 Kust en rivierdelta

Thema 3 Ports & corridors

Thema 4 Bodem, water, energie en ruimtelijke ontwikkeling

Thema 5 De kracht van suburbia

Later is daar nog een zesde thema aan toegevoegd:

Thema 6 Noord-Zuid-Holland: perspectief stad en land

In elk thema mondt de verdiepingsslag uit in een aantal bouwstenen voor de omgevingsagenda. Elk thema krijgt een concluderende kaart.

BVR heeft de inhoudelijke leiding over het Atelier met Bernadette Janssen als Ateliermeester. Aan de werksessies hebben een groot aantal inhoudelijke experts deelgenomen, van gemeenten en regionale samenwerkingsverbanden, waterschappen, Havenbedrijf Rotterdam, Greenports, deltaprogramma, provincie Zuid-Holland, provincie Zeeland en diverse Rijksdepartementen. Het ontwerpend onderzoek is afgesloten met een strategische sessie, waarin de uitkomsten uit het Atelier zijn besproken en aangescherpt. In een Breed Directeurenoverleg is gereflecteerd op het advies en zijn aandachtspunten voor de volgende fase geformuleerd.

Leeswijzer

De inleiding geeft de inhoudelijke start voor het Atelier weer in tekst en beeld. Vervolgens wordt in twee delen het resultaat van het Atelier met u gedeeld.

In deel één volgt het Advies uit het Atelier voor de gebiedsgerichte agenda, als opmaat voor het gesprek in de volgende fase. Dit advies bestaat uit zes gebiedsgerichte opgaven.

In deel twee is eerst de beleidscontext per thema beschreven: welke actuele discussies lopen er op dit moment. Vervolgens is in beeld en korte tekst weergegeven wat de belangrijkste vragen en observaties zijn per thema die uit het ontwerpend onderzoek zijn gekomen. Deze zijn vertaald in mogelijke bouwstenen voor de gebiedsgerichte agenda.

In de bijlagen kunt u de namen van de deelnemers van het Atelier terugvinden.

DEEL 1

ADVIES VOOR DE GEBIEDSGERICHTE AGENDA

> Waar meerdere transities samenkomen

> Waar schaalniveaus moeten worden verbonden

> Die om gebiedsgerichte aanpak vragen

> Waar rijk en regio op willen samenwerken

“Waar het schittert en waar het schuurt”

De criteria voor de selectie van opgaven voor de gebiedsgerichte Agenda

In het atelier hebben we gekeken waar samenhang is, naar opgaven waar iedereen omheen loopt ondanks de urgentie, waar opgaven kunnen worden verbonden en waar nieuwe invalshoeken de lopende trajecten kunnen verrijken en versnellen.

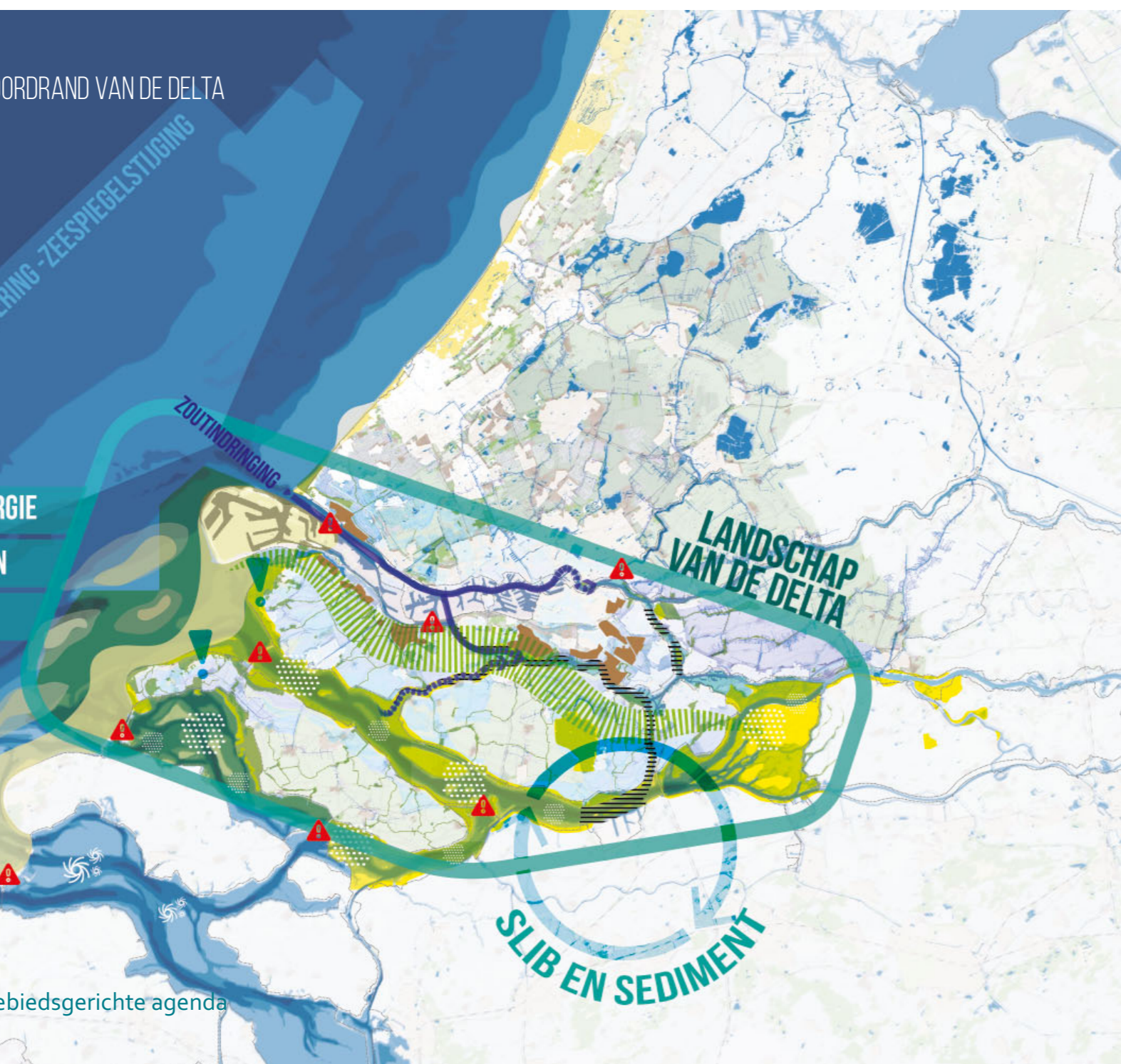
ADVIES 1: VERSTERKEN VAN DE NOORDRAND VAN DE DELTA

KLIMAATVERANDERING - ZEESPIEGELSTIJGING

COMBI RECREATIE EN ENERGIE

10% MEER BOS TOEVOEGEN

UNIEKE NATUURWAARDEN

1. VERSTERKEN VAN DE NOORDRAND VAN DE DELTA

In het gebied tussen de Biesbosch en de voordelta van Zeeland en Zuid-Holland komen de kust en de rivierdelta samen. De kwaliteit van deze watersystemen zijn erkend en bevestigd doordat rond 2018 het Nationaal Park NLDelta werd bedacht, een nationaal park nieuwe stijl. Vanuit onder andere het ministerie van LNV, de provincies, Staatsbosbeheer, IVN, Landschappen NL, ANWB en Stichting Samenwerkingsverband Nationale Parken zijn gezamenlijke doelen geformuleerd voor de Nationale Parken nieuwe stijl. Het gaat dan vooral om grotere parken met een sterke gebiedsidentiteit die goed beleefbaar is. Voor het Nationaal Park NL Delta ligt het accent op de kracht van het water met de bijbehorende natuurwaarden en de randen.

Naast het water ligt echter nog een opgave, de kwaliteitsverbetering van het landschap. Nederland wil niet alleen haar landschap en natuur behouden en verbeteren maar ook nieuwe natuur toevoegen. De noordrand van Zeeland en de zuidrand van Zuid-Holland heeft zo'n kwaliteitsverbetering hard nodig. Het gebied ligt in de invloedssfeer van de haven en kan door substantiële bosaanplant een bijdrage leveren aan verrijking van de diversiteit van het landschap en de reductie van CO₂. Het gebied kan de hoge natuurwaarden van het

water beschermen als een bufferzone nieuwe stijl. Geen stadsrand maar een Natuurrand, een gebied waar meer mogelijk is qua combinaties van programma dan in de Natura 2000 gebieden.

Wanneer dit landschap aan kwaliteit toeneemt, kan het ook als waardevol recreatiegebied van betekenis worden. Dicht bij het verstedelijkte gebied en als uitloopgebied of zelfs alternatief van de kust.

De verbetering van de waterkwaliteit van de bestaande meren en het mogelijk toevoegen van meer buffermogelijkheden van zoet water dragen hier aan bij.

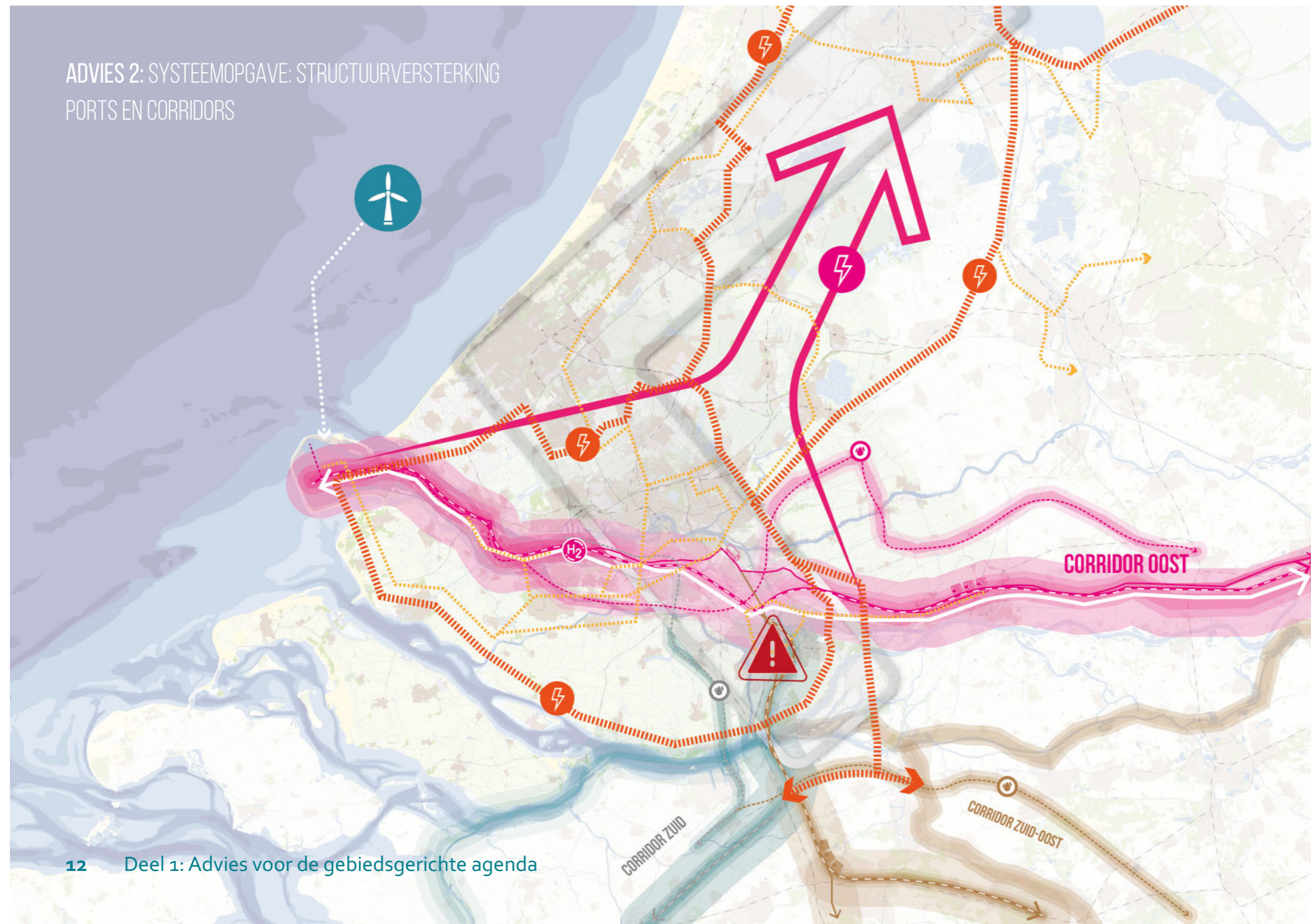
Dit betekent ook een nieuwe positie van de bestaande kernen in deze zone. Van kernen in een schraal polderlandschap onder de rook van Rotterdam naar een bos- en waterrijk landschap met grote diversiteit, met bijzondere natuurgebieden dichtbij en de kust op fietsafstand.

Een extra kans voor dit gebied is de huidige dynamiek van de delta. Een nieuwe balans is nodig. De deltawerken en een aantal recente ingrepen in het hele watersysteem zoals de ze Maasvlakte hebben invloed op stromingen en processen van erosie en sedimentatie. Interessant voor de natuur maar kwalijk voor

recreatie en het beheer van de waterwegen vanwege bijvoorbeeld de diverse erosiekuilen in de waterwegen.

Dit proces van erosie en sedimentatie in dit gebied vraagt nog nader onderzoek om het echt een kans te laten zijn. Een uitvinding is nodig om de problemen van teveel of te weinig sediment om te zetten in een kans als bijdrage aan deze unieke rivierdelta.

Kortom, de noordrand van de delta verdient het om voortvarend te worden ontwikkeld, vanuit een integrale aanpak (o.a. verbinden bossenstrategie etc). Dat betekent versnellen, vergroten en versterken van de aanpak voor het landschap. Een onderdeel hiervan is ook het samen verder bouwen aan het Nationaal Park NLDelta, met een stevige inzet en verbrede agenda.

2. SYSTEEMOPGAVE: STRUCTUURVERSTERKING PORTS EN CORRIDORS

De haven en de Greenports en de bijbehorende goederencorridors functioneren meer en meer als 1 systeem. Duurzame verbindingen met het achterland zijn voor de ports essentieel. Dit vraagt om innovatie en het wegnemen van knelpunten op de schaal van het totale systeem.

Het mobiliteitssysteem van Zuid-Holland draagt de dagelijkse woon- en werkomgeving, maar is ook in gebruik voor het internationaal opererende systeem van ports en corridors (1 systeem). Bij een circulaire economie is nabijheid en lokale uitwisseling van groot belang. Hoe versterk je beide systemen? Innovatie ligt in het ontwikkelen van slimme multimodale knopen, een steeds beter digitaal netwerk en nieuwe vormen van goederenvervoer zoals ondergronds (buisleidingen, hyperloop). Dit met als doel om het transport over de weg te minimaliseren. Tussen Backbone en ports / corridors is tenminste 1 knelpunt urgent: Drechtsteden, waar goederen en gevaarlijke stoffen het stedelijke gebied doorkruisen. Dit is onwenselijk en vraagt een structureel andere oplossing.

Naast het versterken van de corridors voor transport van goederen is een tweede innovatie nodig op de schaal van het gezamenlijke

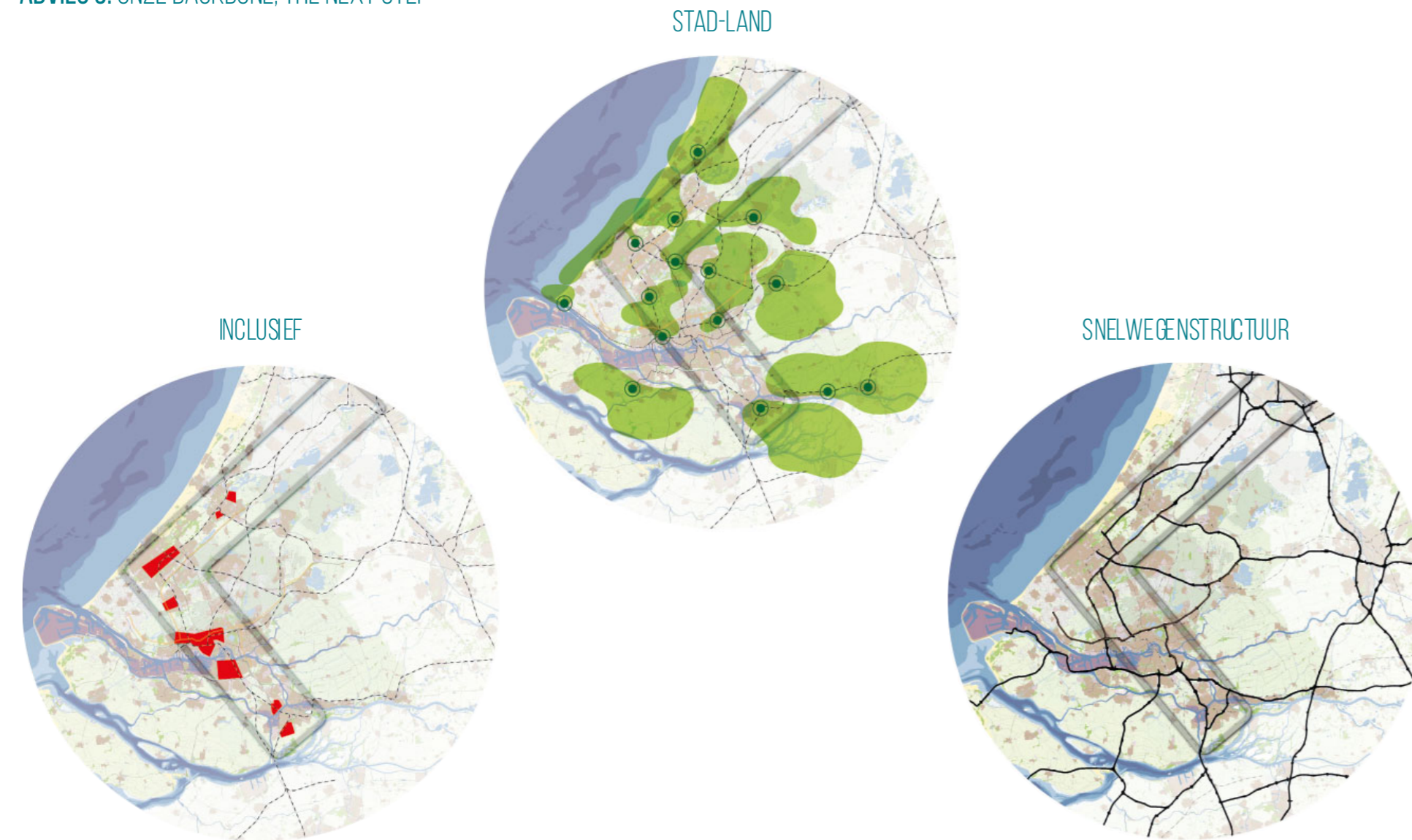
systeem van ports en corridors: de productie en het transport van energie. Het betreft de ontwikkeling van de bronnen en de schakels in de waterstofstructuur, oost-west gericht. En het gaat om transport van duurzame energie in de vorm van nieuwe hoofdstructuren van elektriciteit, de hoogspanningslijnen die een hoofdstructuur kunnen vormen voor de verdere ontwikkeling van ports & corridors.

De consequenties van een duurzame energievoorziening in 2050 zijn de afgelopen jaren via de RES'sen op gemeentelijk en regioniveau steeds beter in beeld. Het ontbreekt aan een samenhang op het hogere schaalniveaus. Voor een energielandschap met kwaliteit en een efficiënte structuur ten behoeve van toekomstige ontwikkeling is behoefte aan een hoofdsysteem, een hoofdstructuur voor de nieuwe energie. Rijk en regio zouden hier steviger op moeten sturen.

Deze onderwerpen hebben een relatie met onder andere de aanpak van NOVI gebied Haven Rotterdam, Greenports 3.0, Goederenvervoercorridors, de Energiehoofdstructuur.

LEGENDA

- Corridor Oost
- Corridor Zuid-Oost
- Corridor Zuid
- Energienetwerk: 380 kv
- Energienetwerk: 150 kv
- Nieuwe hoofdstructuur energie
- Knelpunt
- Hoofdinfra waterstof
- Windenergie op zee
- Backbone

3. ONZE BACKBONE, THE NEXT STEP

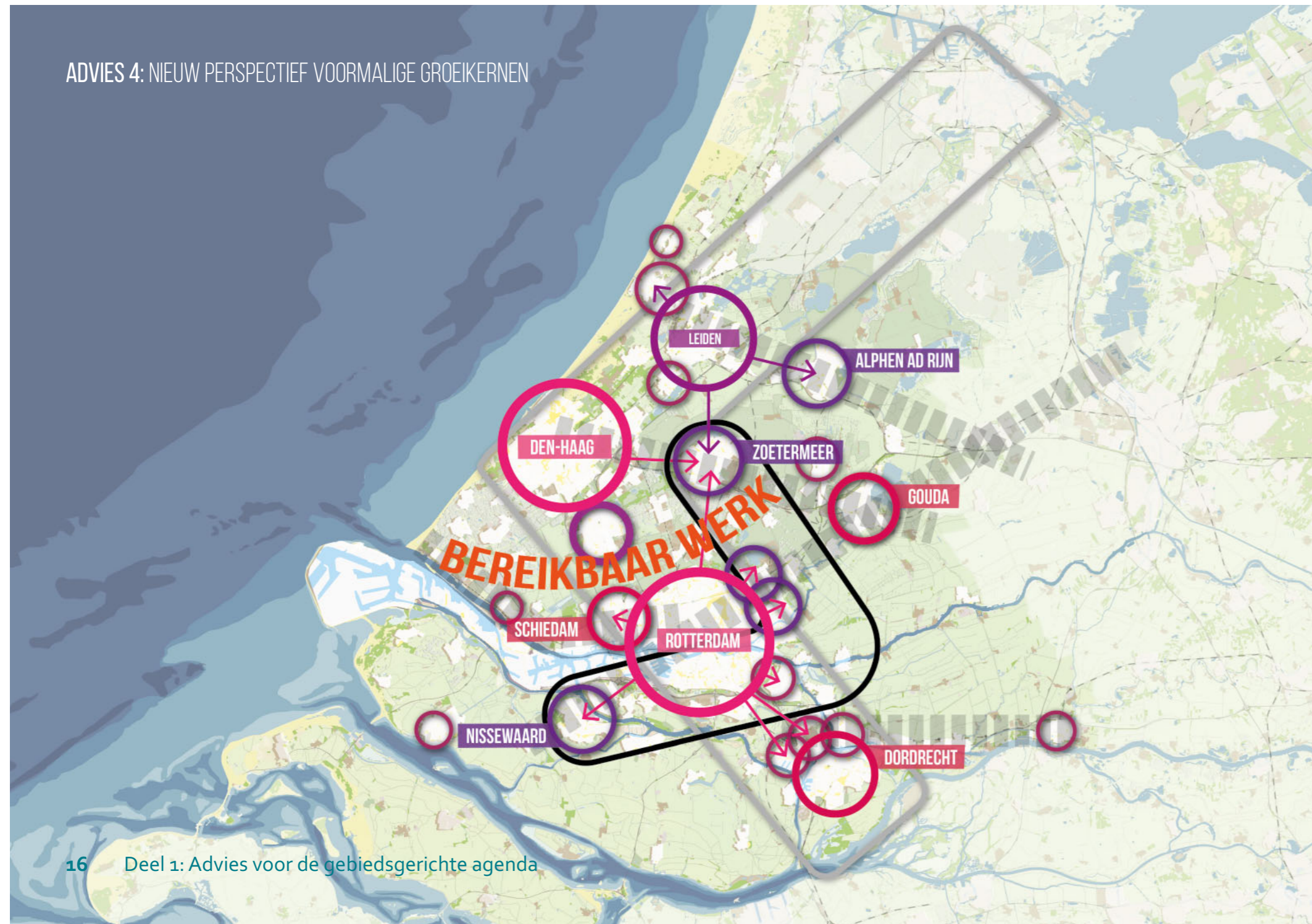
Zuid-Holland heeft een backbone, een netwerk van routes en stedelijke knopen met als kern de Oude (OV-)Lijn waarlangs de verdere verstedelijking, de economie en het hoogwaardige openbaar vervoer worden ontwikkeld. Deze backbone geeft vertrouwen en daarmee trefzekere investeringen gericht op de vernieuwing van de economie en het duurzaam verdichten van onze steden en ons verstedelijkte gebied. Wat is de volgende stap in het denken en werken aan deze backbone? Een verder verkenning voor samenwerking is interessant op in ieder geval de volgende drie aspecten:

- > Inklusief: hoe maken we de metropolitane backbone een leef-, en werkomgeving voor iedereen? Hoe zorgen we voor de juiste bereikbaarheid van werk via een goed georganiseerd daily urban system als fijnmazig netwerk binnen de backbone? Hoe voorkomen we in de aangrenzende wijken vervoerarmoede, ruimtelijk-economische segregatie en blijft de stad toegankelijk voor alle groepen?
- > Stad-Land: de backbone zorgt voor een zekere druk op de omgeving. Functies wijken voor andere functies. Het omliggende landschap is in het geding, maar kwaliteit en bereikbaarheid van dit

landschap heeft een waarde voor iedereen. Zoek naar de verbinding en de balans, verbindt het Zuid-Hollandse landschap met de backbone: maak een adres bij elk relevant OV knooppunt. Knopen als poorten.

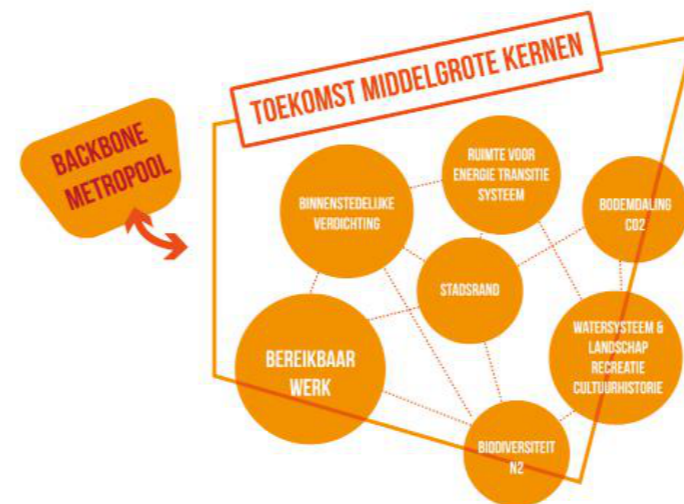
- > Herwaardering en transformatie kansen huidige netwerk van snelwegen: met de opwaardering van het OV-systeem en Transit Oriented Development (TOD) verandert de betekenis van het autosnelwegensysteem. De vraag is op welke wijze, en welke nieuwe kansen geeft dit? Eigenaar (Rijk) en gebruikers (de gemeenten) van dit netwerk staan her voor een gezamenlijke uitdaging: het re-design van het hoofdwegenennetwerk.

Deze onderwerpen kunnen worden gekoppeld aan het MOVE project, de Verstedelijkingsstrategie (Woonagenda) Zuid-Holland en het NOVI gebied Rotterdamse Haven.

LEGENDA:

- = grootstedelijk
- = stedelijk
- = middenstedelijk
- = klein stedelijk
- = voormalig groeikernen, middelgrote kernen
- = invloed van de grote steden op de middelgrote kernen
- = backbone + ribben

4. NIEUW PERSPECTIEF VOORMALIGE GROEIKERNEN

Wonen in het groen, op korte afstand: dat was de belofte aan de nieuwe bewoners van de groeikernen, met als gevolg een uitstroom van stadsbewoners naar deze kernen. Nooit is onze woningvoorraad harder gegroeid dan in de periode '60-'80.

Deze middelgrote kernen verliezen nu na 40-50 jaar hun kwaliteit door vershraling van het omliggende landschap en ze verliezen aan kracht door de toename van sociaaleconomische problemen. De woningvoorraad uit deze tijd vraagt aandacht. Maar ook de economische ontwikkeling van deze gebieden. Op energetisch niveau is er veel te winnen, de inrichting van de wijken en het groen zijn slechts geworden en kunnen revitalisering hard gebruiken.

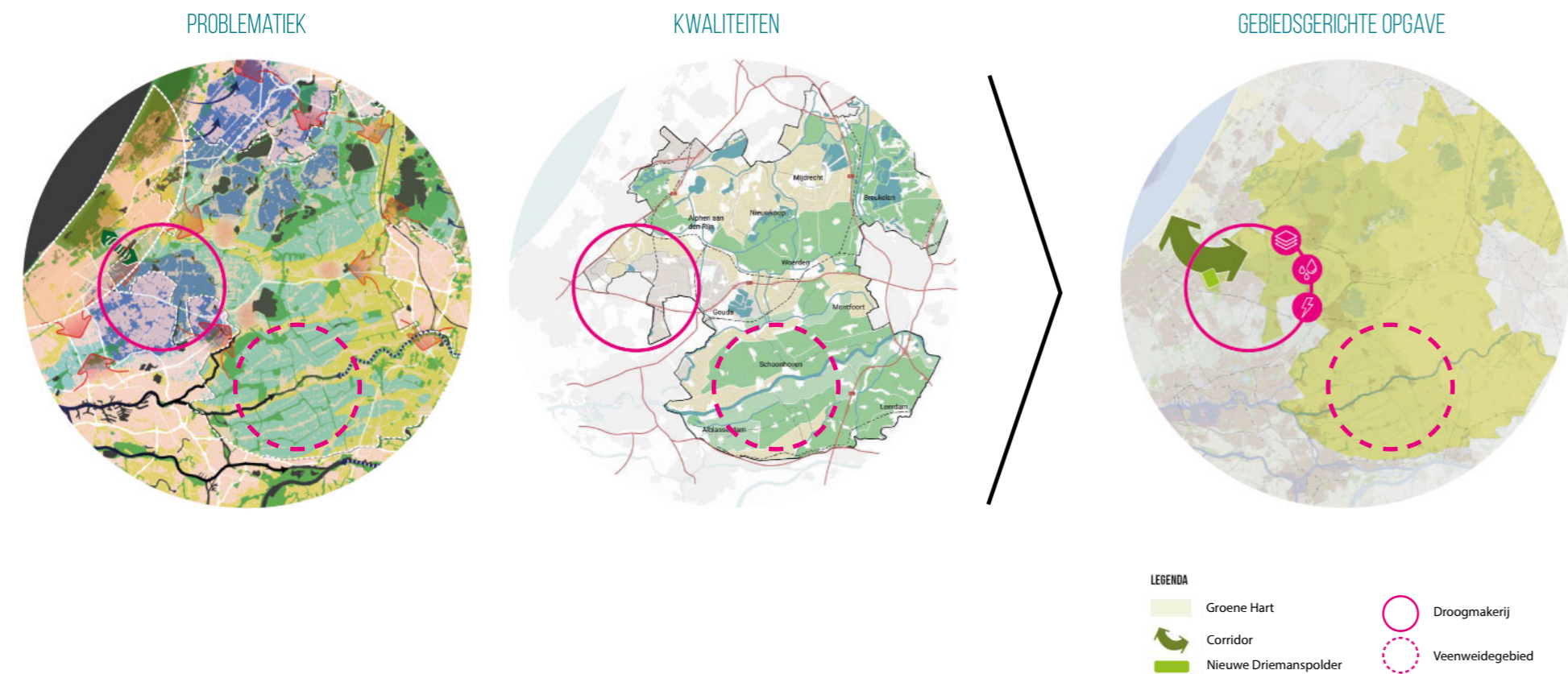
De stad wordt steeds aantrekkelijker, de stad groeit. Dit heeft mogelijk een relatie met de veranderingen van de groeikernen, zowel op het gebied van sociaal-economische vitaliteit als de extra druk op de stadranden, als op het open landschap. Leven in de grote stad is populair en dat zal in de toekomst voorlopig nog niet veranderen. Het grotestedenbeleid werkt, maar die aanpak past bij de typische grootstedelijke opgaven. De groeikernen zijn

anders opgebouwd en kennen een andere geschiedenis.

Krijg samen meer grip op de wederkerige sociaaleconomische relaties die te leggen zijn tussen de groei in kracht van de grote steden en de afname van leefbaarheid in de voormalige groeikernen binnen de invloedssfeer van de steden. Welk programma past bij de herstructurering van deze kernen. Waar zijn ze gelijk en welk maatwerk is nodig?

Als gebiedsgerichte opgave is kansrijk de suburbane ring rond Rotterdam: van Rotterdam oost (Krimpen ad IJssel, Capelle a/d IJssel) tot en met Zoetermeer. In deze kernen spelen de genoemde negatieve ontwikkelingen en is de afstand tot de Backbone relatief groot.

Dit onderwerp kan worden uitgewerkt in relatie tot de verstedelijkingsstrategie Zuid-Holland en Rijksprogramma's ten behoeven van leefbaarheid in de steden.

5. AANPAK ZOETWATERSYSTEEM VEENPOLDERS EN DROOGMAKERIJEN

De polders van Zuid-Holland zijn onderdeel van verschillende grote landschappen met een bodem van veen, zand of klei. Een groot deel is begrensd als het Groene Hart, een NOVI gebied. Het Groene Hart is een oud en bekend ruimtelijke concept, als groen en open gebied van de Randstad. Het in stand houden van de polders in de huidige vorm staat onder grote druk. Een transformatie van de polders naar een minder artificieel en meer robuust landschap vraagt om een aanpak vanuit het grootste probleem en de grootste kracht: respectievelijk de urgentie van het zoetwatervraagstuk en de kwaliteit van de landschappen.

In alles is de toekomst van het Groene Hart en alle overige landelijke gebieden afhankelijk van een toekomstbestendig watersysteem. Veengebieden vragen steeds meer zoetwater. Droogmakerijen krijgen steeds meer te maken met verzilting. Het doorspoelen van deze diepe polders vraagt ook steeds meer water. Waterschappen in heel Nederland benoemen dat voor de waterbeheersystemen de grenzen zijn bereikt van technisch kunnen en maatschappelijke haalbaarheid/betaalbaarheid. Dat vraagt om fundamentele keuzes. Het systeem moet veranderen en een passend gebruik volgt.

Een belangrijke keuze is om waardevolle veenweidegebieden te blijven voorzien van zoetwater om bodemdaling te remmen en hier het landgebruik echt op aan te passen. Een voorwaarde hiervoor is om droogmakerijen en stedelijk gebied anders in te richten zodat ze meer zelfvoorzienend zijn in hun zoetwatervraag.

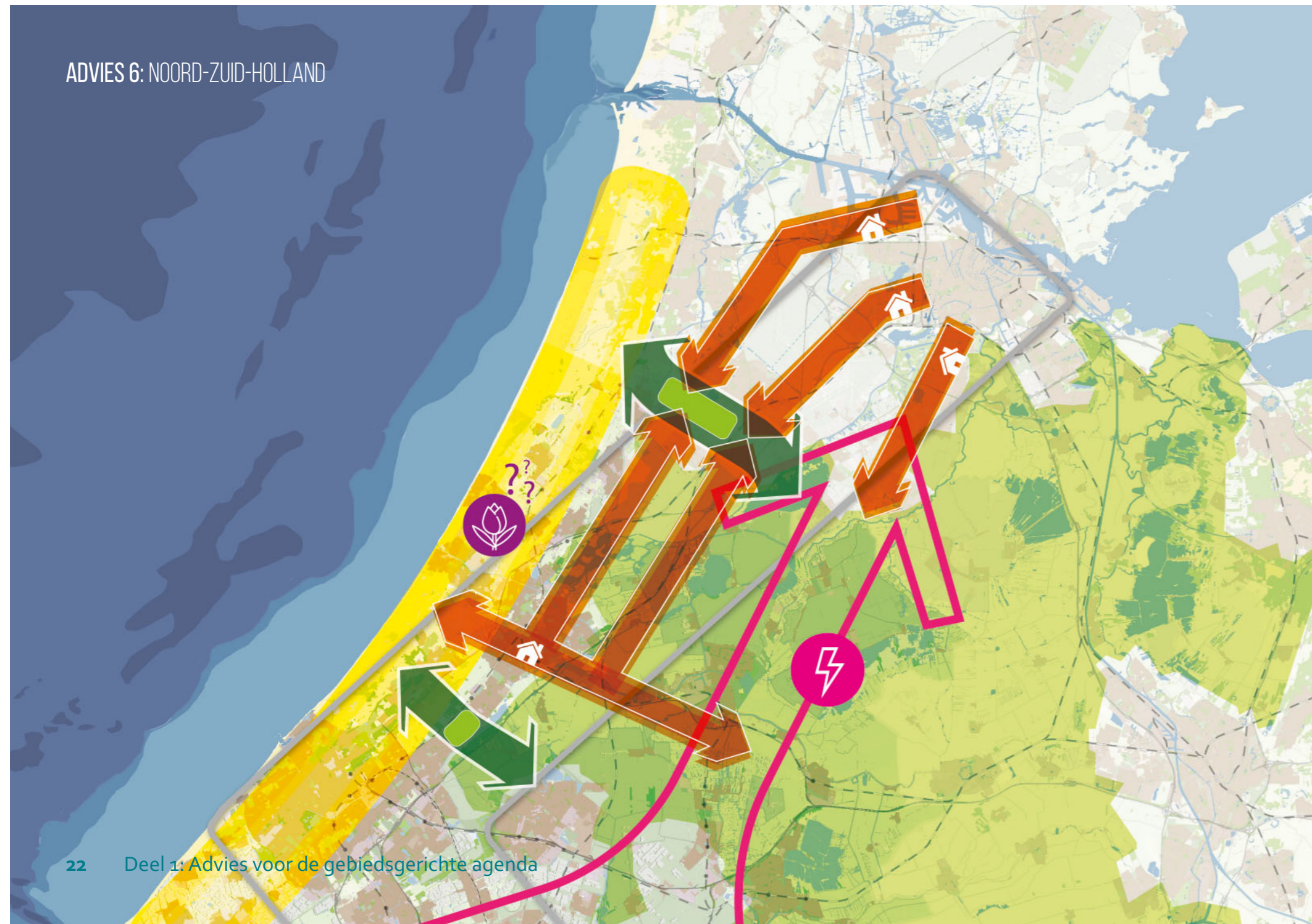
Gelijktijdig met deze systeemkeuzes zal voor de toekomst van gebieden moeten worden gekozen vanuit de gedeelde en erkende waarden van het landschap. Zet, binnen het NOVI gebied Groene Hart de gebiedskwaliteiten centraal: de eigenheid en het narratief, de waarde van het landschap, de trots en kracht van een community. Dat betekent voortbouwen op het werk van Professor Guus Borger (1997). Er is recent grote voortgang geboekt op dit vlak: een landschapsbiografie, een studie naar ondergrond en watersystemen, adviezen van de PARK's, visies voor groen en landschap zoals door de naburige U16.

Voor nu is de voorgestelde strategie voor de landschappen: borg de TOPKWALITEIT, versterk de MIDDENMOOTKWALITEIT en transformeer BASISKWALITEIT (=droogmakerijen).

Gebieden met basiskwaliteit liggen in Zuid-Holland vlakbij de steden. Deze droogmakerijen bieden kansen voor recreatie (bossenstrategie), waterbuffers en energiewinning. Hiermee kunnen geheel nieuwe 'Landschappen van de Toekomst' worden gerealiseerd. Basiskwaliteit wordt: Toekomstkwaliteit.

Als gebiedsgerichte opgave markeert het atelier het gebied tussen Leiden, Den Haag, Zoetermeer en Alphen aan de Rijn. Een overgangsgebied met basiskwaliteit volgens Borger, maar ook met nieuwe initiatieven zoals regionale waterberging de Nieuwe Driemanspolder. Dit gebied verdient een doorontwikkeling waarbij water, bos en energie kansen bieden voor recreatie en natuur en een verlenging van de Duivenvoorde corridor.

Dit advies kan handen en voeten krijgen binnen de aanpak van het Groene Hart als NOVI gebied. Keuzes zullen ingrijpend zijn. Het is belangrijk om daarbij de stem van lokale gemeenschappen goed te horen maar de keuzes zitten op systeemniveau.

- Legenda**
- Groene Hart
 - Kustgebied
 - Corridor
 - Mogelijke verstedelijkingsrichting
 - Zoekrichting nieuwe hoofdstructuur energie
 - Toekomst bollenstreek?
 - Park 21
 - Duivenvoordecorridor
 - Backbone

6. NOORD-ZUID-HOLLAND

Op de overgang van Zuid-Holland en Noord-Holland speelt op de lange termijn een verstedelijkingsopgave. Deze opgave vraagt om keuzes op de hoofdstructuren voor mobiliteit, energie en landschap. Bouwen Zuid- en Noord-Holland samen verder aan een OV backbone met verdichtingslocaties? En waar ligt deze dan, gaan we linksom of rechtsom? Waar kan een hoofdstructuur voor energie worden ontwikkeld? Welke landschapsstructuren vragen om versterking? En waar liggen de onderlinge meekoppelkansen in Noord-Zuid-Holland? Het is nodig om deze opgaven te verbinden en te benaderen op het schaalniveau van de Westelijke Randstad. Zo kunnen de gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde in de toekomst worden geborgd. Een krachtige versterking van het verbindende landschap nu is de basis voor ontwikkelingen na 2030.

Het landschap in Zuid-Holland staat onder druk door verstedelijking en vele ruimteclaims. De waarde wordt gezien en breed gedragen, het ontbreekt aan doorzettingskracht en financiering. Voor klimaatadaptatie en wateropgaven, voor versterking biodiversiteit en recreatief uitloopgebied en een gezonde leefomgeving is groen en landschap onmisbaar. Verdichte steden vragen sterke groene ruimten

in hun nabijheid. Grote kans is de vorming van het Nationaal Park Hollandse Duinen met de bijbehorende groene dwarsverbindingen naar het Groene Hart zoals de Duivenvoorde corrior. Daarbij past het doorpakken op het Park van de 21ste eeuw als de tweede nieuwe robuuste groene verbinding kust-Groene Hart. Het komt nu echt aan op doorpakken.

Wanneer de investeringen in het landschap voor ná 2030 en de opgaven voor de energie hoofdstructuur helder zijn, kan ook pas goed worden gezien hoe de ruimte in en rondom de Backbone zich verder kan ontwikkelen. Zo is er in de Leidse regio, de Oude Rijnzone, het grensgebied van Noord- en Zuid-Holland nog veel te kiezen. Een inhoudelijke koppeling met de MRA en de toekomst van Duin- en Bollenstreek /Haarlemmermeer, maar ook de landschappen van de Hollandse Plassen en scheggen zijn belangrijk voor zowel Zuid-Holland, Noord-Holland als het Rijk. Als gebiedsgerichte opgave: Raamwerk landschap op orde, opgaven energiehoofdstructuur helder en op basis daarvan samen studeren op een verstedelijkingsstrategie.

DEEL 2 HET ONTWERPEND ONDERZOEK

BELEIDSCONTEXT LOPENDE TRAJECTEN

LEGENDA

1. NOVI-GEBIEDEN

- NOVI-GEBIED GROENE HART
- NOVI-GEBIED HAVEN & STAD ROTTERDAM

2. VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE ZUID-HOLLAND

- VERSTEDELIJKINGSSTRATEGIE ZUID-HOLLAND

3. PROGRAMMA MOBILITEIT EN VERSTEDELIJKING (MOVE)

- BEREIKBAARHEIDSPROGRAMMA MOVE (LINIEN) + GEBIEDEN

4. GOEDERENVERVOERCORRIDORS: TOEKOMSTVERKENNING CORRIDORONTWIKKELING

- CORRIDOR OOST
- CORRIDOR ZUID-OOST
- CORRIDOR ZUID

5. TOPLOCATIES RUIMTELIJK-ECONOMISCHE ONTWIKKELSTRATEGIE (REOS)

- TOPLOCATIES REOS

6. GREENPORTS 3.0

- NETWERK GREENPORTS NEDERLAND

7. HAVENVISIE 2030

- HAVENVISIE 2030

8. NATIONALE PARKEN

- NATIONAAL PARK NL DELTA
- NATIONAAL PARK HOLLANDESE DUINEN

9. KUSTPACT

- KUSTPACT

10. IBP VITAAL PLATTELAND

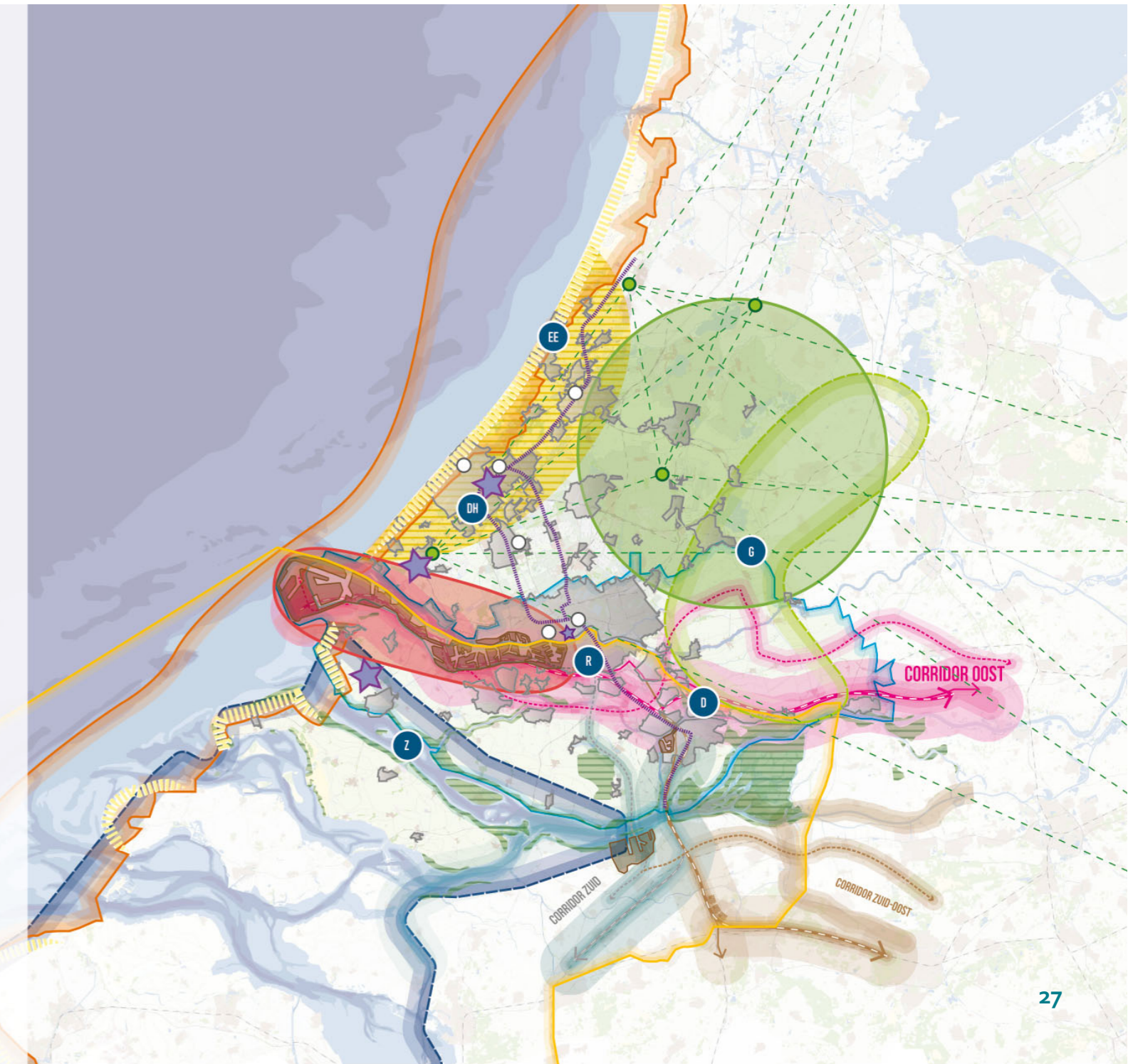
- ZUIDWESTELIJKE DELTA
- HOLLANDS-UTRECHTSE VEENWEIDEN

11. DELTAPROGRAMMA

- DELTAPROGRAMMA RIJNMOND DRECHTSTEDEN
- DELTAPROGRAMMA ZUIDWESTELIJKE DELTA
- DELTAPROGRAMMA KUST

12. REGIO DEALS

- REGIO DEAL ZUID-HOLLANDESE DELTA
- REGIO DEAL DRECHTSTEDEN EN GORINCHEM
- REGIO DEAL BODEMDALING GROENE HART
- REGIO DEAL DEN HAAG ZUID-WEST
- REGIO DEAL ROTTERDAM ZUID
- REGIO DEAL ESA ESTEC/SPACECAMPUS NOORDWIJK

BELEIDSCONTEXT EN LOPENDE TRAJECTEN

Beleidscontext

De voor de Omgevingsagenda relevante beleidscontext op schaal Rijk-regio is opgenomen in het Omgevingsbeleid van het Rijk en van de provincie Zuid-Holland. De gebiedsgerichte opgaven of 'omgevingsopgaven' die Rijk en regio opnemen in een gezamenlijke Omgevingsagenda, dragen bij aan een of meer van de prioriteiten in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en de ambities in de provinciale Omgevingsvisie.

Nationale Omgevingsvisie (NOVI) – 4 prioriteiten

- > Ruimte voor klimaatadaptie en energietransitie
- > Duurzaam economisch groeipotentieel
- > Sterke en gezonde steden en regio's
- > Toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied

Provinciale Omgevingsvisie – 6 ambities

- > Bereikbaar Zuid-Holland
- > Schone energie voor iedereen
- > Een concurrerend Zuid-Holland
- > Versterken natuur in Zuid-Holland
- > Sterke steden en dorpen in Zuid-Holland

> Gezond en veilig Zuid-Holland
In de uitwerking en uitvoering van de gezamenlijke opgaven moet vervolgens rekening worden gehouden met het vigerende Omgevingsbeleid van Rijk, provincie en de betreffende gemeenten. In het vervolgproces van de Omgevingsagenda wordt deze beleidscontext per mogelijke omgevingsopgave verder uitgewerkt en verkend.

Lopende trajecten

Rijk en regio werken al aan veel opgaven samen. Deze 'lopende trajecten' zijn hieronder genoemd en vormen een basis voor de Omgevingsagenda.

Bestaande samenwerkingsprogramma's (zie kaart p.27):

1. *NOVI-gebieden*: Groene Hart, Haven Rotterdam
2. *Verstedelijkingsstrategie Zuid-Holland*
3. *Programma Mobiliteit en Verstedelijking (MOVE)*
4. *Goederenvervoercorridors*: toekomstverkenning corridorontwikkeling
5. *Toplocaties ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie (REOS)*
6. *Greenports 3.0*
7. *Havenvisie 2030*
8. *Nationale Parken*: NLDelta, Hollandse Duinen

9. *Kustpact*
10. *IBP Vitaal Platteland*: Zuidwestelijke Delta, Hollands-Utrechtse veenweiden
11. *Deltaprogramma*: Rijnmond Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta, Kust
12. *Regio Deals*: Zuid-Hollandse Delta, Drechtsteden en Gorinchem, Bodemdaling Groene Hart, Den Haag Zuidwest, Rotterdam Zuid, Estec / Spacecampus Noordwijk

Nationale programma's die vragen om (gebieds) uitwerking en keuzes (niet op de kaart):

13. *Energietransitie*: energie hoofdstructuur en RES
14. *Aanpak stikstof*
15. *Nationaal Groeifonds*: Groeiagenda Zuid-Holland

1. NOVI-gebieden: Groene Hart, Haven Rotterdam

Het kabinet heeft bij de vaststelling van de NOVI acht voorlopige 'NOVI-gebieden' geselecteerd. Het Rijk wil hier, samen met de regio, een extra impuls geven aan de grote transitie die passen bij de NOVI-prioriteiten. Focus ligt daarbij op de aanpak van brede ruimtelijk-fysieke opgaven die essentieel zijn voor Nederland. De NOVI-gebieden maken onderdeel uit van de Omgevingsagenda's die per landsdeel worden opgesteld.

Er zijn twee NOVI-gebieden geselecteerd die (deels) in Zuid-Holland liggen: het Havengebied Rotterdam en het Groene Hart. Daarnaast is vanuit de stedelijke regio een propositie gedaan om NOVI-gebied te worden: Kennisregio aan Zee. Deze laatste is niet geselecteerd.

NOVI-gebied Rotterdamse Haven

In dit gebied gaat het om de omslag naar een niet-fossiele, duurzame, circulaire economie en tegelijk het behoud van mogelijkheden voor verdere ontwikkeling en de internationale concurrentiepositie. Kernpunt daarbij is de voor deze transitie benodigde ruimte. Haven- en industrie-gerelateerde activiteiten kunnen daarbij niet los worden gezien van andere ruimteveragende functies.

Voor de uitwerking van dit NOVI-gebied is gebruik gemaakt van de bestaande samenwerking Rijk-regio voor de Havenvisie Rotterdam (bestuurlijke Regiegroep Havenvisie). Vanuit deze bestaande samenwerking wordt een Plan van Aanpak opgesteld, inclusief een governance structuur.

In het concept Plan van Aanpak staan drie concrete projecten centraal die voor het Rotterdams havengebied belangrijk, urgent en complex zijn en een integrale aanpak van regio en Rijk vergen:

- I. *Grondstof- en energietransitie*: het oplossen van de uitdagingen die het gebruik van de nieuwe grond- en brandstoffen en technieken als gevolg van de energietransitie met zich meebrengen op het gebied van externe veiligheid en de benodigde fysieke ruimte, ook in relatie tot het achterland van de haven;
- II. *Facetplan stikstof*: het realiseren van voldoende stikstofdepositieruimte voor de transitie van de haven met behoud van een robuuste natuur in de omgeving;
- III. *Geluidproductieplafonds haven- en industriegebied i.r.t. woningbouwopgave regio*: het vinden van de nieuwe balans in geluidruimte voor de transitie van de haven, de realisatie van de woningbouwopgave en een goede leefomgevingskwaliteit in de omgeving.

NOVI-gebied Groene Hart

Voor het NOVI-gebied Groene Hart is eind 2020 een Plan van Aanpak vastgesteld. Voor de totstandkoming hiervan is gebruik gemaakt van de bestaande regionale samenwerking in het Bestuurlijk Platform Groene Hart, waarbij het Rijk is toegetreden als partner in dit overleg. Er wordt gewerkt aan een nieuwe governance structuur. Relevant voor dit NOVI-gebied is dat het zowel de provinciegrens als ook de

landsdeelgrens overschrijdt, waardoor het zowel in de Omgevingsagenda Zuidwest als in de Omgevingsagenda Noordwest zal terugkomen – en dus op twee BO's Leefomgeving wordt besproken.

Er loopt binnen het Groene Hart al veel waarop met het NOVI-gebied wordt voorgebouwd en aangevuld. Het is de intentie om bestaande opgaven hierin integraal mee te nemen. Daarbij wordt actief ingezet op partnerschap, over sectoren, schaalniveaus en termijnen heen.

Van alle kanten is er druk op de ruimte in het Groene Hart, dat beschikt over bijzondere landschappelijke waarden. Er is druk op de ruimte, door de noodzaak voor het vasthouden en aanvoeren van zoetwater om (veen)bodemdaling met bijbehorende CO₂-uitstoot tegen te gaan, het opwekken van duurzame energie, teruglopende biodiversiteit, stikstofproblematiek, verdroging, natuurdoelen, het op orde brengen van de waterkwaliteit (KRW), kringlooplandbouw, de vraag naar recreatiemogelijkheden in het buitengebied, verloodsing, behoud en groei van banen, de verstedelijking en knooppuntontwikkelingen.

Propositie Kennisregio aan zee (niet geselecteerd als NOVI-gebied)

De stedelijke agglomeratie Den Haag – Leiden – Delft – Zoetermeer heeft een gezamenlijke propositie gedaan voor een NOVI-gebied, onder de noemer 'Kennisregio aan Zee'. Het Rijk heeft deze propositie niet geselecteerd als NOVI-gebied, omdat er al veel gebeurd in de regio: denk aan de Groeiagenda Zuid-Holland, aan MoVe en aan de Verstedelijkingsalliantie. De indieners van de propositie willen bij een eventuele volgende ronde opnieuw meedoen.

De stedelijke agglomeratie heeft de hoogste kennis- en innovatiedichtheid van Nederland. Desondanks presteert de regio economisch gemiddeld: er is een groot onbenut economisch potentieel. Voor meer werkgelegenheid, het duurzaam verdienvermogen van Nederland en de maatschappelijk opgaven van de toekomst, moet de economie geactiveerd worden.

Er is fysieke ruimte nodig om de in de regio aanwezige kennis om te zetten naar innovatie en bedrijvigheid. Er is een groot tekort aan ruimte voor wonen, werken, recreatie en energie. De bereikbaarheid staat onder de druk en de transities vragen om een integrale intensivering van de ruimte. Met 'Kennisregio aan Zee' willen de betrokken gemeenten gemengde woon-

werkmilieus waarmaken, waar zowel ruimte is voor wonen als voor de nieuwe innovatie-economie.

2. Verstedelijkingsstrategie Zuid-Holland

Vertrekpunt in de Verstedelijkingsstrategie Zuid-Holland is het optimaal benutten van het bestaande netwerk en de schaarse ruimte. De strategie legt de koppeling tussen de opgaven voor meer woonruimte, het aantrekkelijk maken en houden van de (gezonde, groene) leefomgeving, het bereikbaar houden van de provincie, ruimte voor werklocaties en het versnellen van de energievernieuwing. Vanuit dit concept wordt doorgewerkt aan de verdere ontwikkeling van de backbone, met verstedelijking en economische ontwikkeling rond OV systemen langs de Oude Lijn (spoor tussen Leiden en Dordrecht). Dit aansluitend op de afspraken van Rijk en regio in de Adaptieve ontwikkelstrategie en het Verstedelijkingsakkoord.

De Verstedelijkingsstrategie vormt de basis voor een gemeenschappelijke agenda voor investeringen in het kennis- en het economische cluster, in hoogwaardig openbaar vervoer en verdere verstedelijking. En voor samenwerking met de acht gemeenten van de Verstedelijkingsalliantie, waar wordt gewerkt

aan de 14 grootste extra woonlocaties waar ook de Woningbouwimpuls sterk aan bijdraagt. Daar is de grootste vraag en daarmee kunnen het huidige netwerk en de afspraken over investeringen hierin het beste worden benut - en de agglomeratiekracht versterkt.

3. Programma Mobiliteit en Verstedelijking (MOVE)

In het programma MoVe ligt de focus op ontwikkelingen in de zone rondom de Oude Lijn. Hier werken gemeenten, provincie en Rijk aan verstedelijking en bereikbaarheid, in samenhang met elkaar. Vanuit de principes 'slim, innovatief en adaptief' wordt ingezet op het waar nodig nemen van bereikbaarheidsmaatregelen in relatie tot vernieuwde stedelijke zone. Er worden afspraken gemaakt over:

- > De schaa sprong in het OV in samenhang met verstedelijking langs de hoofdassen van het OV. Naast investeringen op de Oude Lijn richting 4-sporigheid (inclusief onderliggende HOV-assen) zijn ook van belang de MIRT-verkenning Oeververbinding Rotterdam (gebiedsontwikkeling Feijenoord-city) en verkenning CID-Binckhorst (transformatie Binckhorst);
- > Het verbeteren van de logistieke efficiëntie en bereikbaarheid in de regio en in de

steden. Hiermee wordt bijgedragen aan de concurrentiepositie van de mainport Rotterdam en de greenports en aan de doorstroming van verkeer in de steden;

- > Het ontwikkelen van slimme netwerken, waarin OV, fietsen en auto's integrale ketens vormen. Hiermee ontstaan keuzemogelijkheden voor de reizigers en een efficiënt mobiliteitssysteem.

4. Goederenvervoercorridors: toekomstverkenning corridorontwikkeling

De gezamenlijke corridorpartijen werken aan een lange termijn agenda voor Corridorontwikkeling Oost en Zuidoost om zodoende de corridors te verduurzamen en de doorstroming en flexibele uitwisselbaarheid van de modaliteiten water, wegen en spoor te bevorderen. Daarbij is de inzet onder andere gericht op het selectief versterken van de bovengemiddelde knooppunten en het vergroten van uitwisselbaarheid van goederenstromen tussen modaliteiten op deze knooppunten.

5. Toplocaties ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie (REOS)

De Ruimtelijk Economische Ontwikkelstrategie (REOS) is in 2016 gestart vanuit de ambitie om Nederland in de top 5 van de wereldeconomie

te houden, door de ontwikkeling van 3 grotere economische regio's te versterken. Een van die drie regio's is de Zuidelijke Randstad. Binnen deze regio's heeft REOS een selectief aantal 'economische toplocaties' benoemd, met potentie voor verdere ontwikkeling. Voor de Zuidelijke Randstad betreft dit: Bioscience Park Leiden, Internationale Zone Den Haag, Central Innovation District Den Haag, TU Science Park Delft, Merwevierhavens Rotterdam, Central District / Binnenstad Rotterdam.

Inmiddels is de focus van REOS wat veranderd. De ruimtelijke opgaven van vijf jaar geleden zijn immers niet meer hetzelfde. Dit volgt ook uit de NOVI, waar de focus ligt op heel Nederland en op brede welvaarts-groei. Het doel van REOS is nu om met een breed vertegenwoordigde groep, ruimtelijk economisch kennis te generen die een bijdrage moet leveren aan het maken van beleid ten gunste van een competitieve, duurzame en weerbare economie. Ook behoudt (of behouden de afzonderlijke partners van) REOS de mogelijkheid om punten te agenderen op een bestuurlijk overleg. In de rol van denktank, strategisch netwerk kan REOS kwaliteit en kennis toe te voegen aan beleidstrajecten op ruimtelijke economisch gebied.

REOS is als platform met een groot netwerk in staat om op signalen uit maatschappij met ruimtelijk economisch raakvlak te reageren. Zo zijn het afgelopen jaar thema's als brede welvaart en duurzame economische groei belangrijker geworden.

6. Greenports 3.0

Het ambitiedocument Impulsagenda Greenports 3.0, opgesteld onder leiding van de samenwerkende Greenports in samenwerking met onder andere LNV en provincie Zuid-Holland, heeft geleid tot de oprichting van Stichting Greenports Nederland als koepelorganisatie van de regionale Greenports. De Impulsagenda benoemt zeven prioriteiten voor de samenwerkende Greenports, die zijn uitgewerkt in de Nationale Tuinbouwagenda 2019-2030. De zeven prioriteiten sluiten aan op de meetlat uit de visie van het ministerie van LNV "Waardevol en Verbonden". Het gaat om de prioriteiten Energie, Ruimtelijke Inrichting, Verslogistiek, Gezonde planten gezonde mensen, Innovatie, Arbeidsmarkt & onderwijs, Internationalisering.

De Greenports en Tuinbouw NL vormen samen met kennisinstellingen het nationaal strategisch tuinbouwplatform genaamd de GreenBoard. De GreenBoard is verantwoordelijk voor de

uitvoering van de Nationale tuinbouwagenda 2019-2030. Dit platform zet aan tot en bewaakt de voortgang van de in de agenda opgenomen transities. De netwerkorganisatie Greenports Nederland vervult daarbij een organisatorische en faciliterende rol.

7. Havenvisie 2030

De Havenvisie 2030 is bedoeld als 'kompas' voor de samenwerking tussen het Havenbedrijf Rotterdam, gemeente Rotterdam, het Rijk, Deltalinqs en de Provincie Zuid-Holland. Het beschrijft de gezamenlijke inzet voor de ontwikkeling van het Havengebied, gericht op:

- > Een economische transitie naar een niet-fossiele, duurzame, circulaire economie met behoud van de internationale concurrentiepositie;
- > Een sociale transitie met vooral aandacht voor opleiding en arbeidsmarkt;
- > De ontwikkeling van de leefomgeving tot een attractieve regio.

Op weg naar een 'CO₂-neutrale haven' wordt ingezet op nieuwe infrastructuur, energiesystemen en het vernieuwen van grond- en brandstoffsysteem. Terugkerend dilemma is de voor de transities benodigde fysieke en milieugebruiksruimte, in relatie tot de woonopgave en de zorg voor een veilige en gezonde leefomgeving.

Relatie met ontwerp Havennota 2020-2030 (Mei 2020 lenW)

Op 30 maart 2020 is een ontwerp Havennota verschenen (lenW), die ingaat op de toekomst van de Nederlandse zeehavens en de mainport Rotterdam. Kern hierin is de constatering dat de vanzelfsprekendheid van de positie van mainport Rotterdam als belangrijkste motor voor Nederland en Europa, voorbij is. Meer samenwerking is noodzakelijk om de vooraanstaande positie van de Nederlandse havens in Europa en de wereld te behouden. Het perspectief van de Havennota is een geïntegreerd systeem van samenwerkende havenbedrijven om de systeemsprong naar een duurzame en digitale haven economie te maken. De voorrangpositie van de mainport zal meer dan voorheen in samenhang met de Brain- en Greenports en het logistieke systeem van zee- en binnenhavens worden gezien.

8. Nationale Parken: NLDelta en Hollandse Duinen

Nationale parken worden aangewezen op basis van de Wet Natuurbescherming (LNV). Er zijn twee Nationale Parken in oprichting: NLDelta en Hollandse Duinen. Door de samenwerkingspartners van beide beoogde Nationale Parken is gewerkt aan een

statusaanvraag. Voor Hollandse Duinen is deze ingediend, voor NLDelta volgt deze half 2021. Daarbij horen ook (samenwerkings-)afspraken over inhoud, governance en financiering: wie levert welke inzet om de gezamenlijke visie te realiseren, wie zet daarvoor welk instrumentarium in.

9. Kustpact

In 2017 is het kustpact gesloten. Het gaat hier niet om een visie, maar om afspraken over ontwikkelingen in de kustzone en het beschermen van de kwaliteit van de kust. Aanleiding was de toenemende bebouwing, met name voor kustrecreatie. In het kustpact zijn afspraken gemaakt over wie wat doet ter bescherming van de kust. Onderdeel daarvan is het opnemen van een zonering in het provinciaal ruimtelijk beleid. Het kustpact is gesloten met verschillende belanghebbenden maar niet met recreatieve brancheorganisaties (zij waren kritisch op tekst).

Het probleem met het kustpact is de blijvende druk en discussie over nieuwe (recreatieve) ontwikkelingen in de kustzone en hoe deze regelgeving te handhaven. Dit speelt bijvoorbeeld in Hoek van Holland, maar ook in andere plekken. Hoe zit het met de zonering in het kader van het kustpact en hoe kijken

we hier tegen aan in het licht van nieuwe ontwikkelingen.

Relatie met Strategische Agenda Kust Zuid-Holland (2019)

De Strategische Agenda Kust benoemt de ambitie en inzet van de provincie bij (ruimtelijke) opgaven en ontwikkelingen in het Zuid-Hollandse kustgebied.

10. IBP Vitaal Platteland: Zuidwestelijke Delta en Hollands-Utrechtse veenweide

Het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP VP) heeft de ambitie om Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen als één overheid samen te laten werken voor een 'economisch vitaal, leefbaar en ecologisch duurzaam platteland'. Dit doet het programma door 15 gebieden te ondersteunen in hun zoektocht bij de realisatie van hun ambities voor het gebied. In Zuid-Holland betreft dit de Zuidwestelijke Delta en het Hollands-Utrechtse veenweidegebied (onderdeel Groene Hart). Daarbij gaat het om 1) concrete en structurele veranderingen in gang zetten waardoor regio's de opgaven in de fysieke leefomgeving in het landelijk gebied het hoofd kunnen bieden en 2) eraan bijdragen dat de vier overheden gelijkwaardig samenwerken bij het oppakken van deze opgaven vanuit een gebiedsgericht perspectief. Het programma IBP

VP loopt van februari 2018 tot april 2021.

11. Deltaprogramma: Rijnmond Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta, Kust

Het Deltaprogramma 2021 omvat herijkte deltabeslissingen en aangepaste voorkeursstrategieën voor (o.a.) de gebieden Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta en de Kust. In het Deltaprogramma staat dat in de komende jaren er een forse uitdaging ligt om de doelstellingen voor waterveiligheid, zoetwaterbeschikbaarheid en ruimtelijke adaptatie in 2050 te halen, en dat hiervoor met name de uitvoering moet versnellen. Opeenvolgende jaren met perioden van droogte en hitte en vele hoosbuien bevestigen die noodzaak. In het Deltaprogramma 2021 is veel aandacht voor de verbinding tussen ruimte en water. De wateropgaven "moeten meer sturend worden en randvoorwaarden gaan aangeven voor de keuzes in de ruimtelijke inrichting van Nederland".

12. Regio Deals: Zuid-Hollandse Delta, Drechtsteden en Gorinchem, regiodeal Den Haag Zuidwest, regiodeal Rotterdam Zuid, regiodeal Estec

Regiodeal Rotterdam Zuid

In het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ), werken Rijk, de gemeente Rotterdam, corporaties, zorginstellingen, schoolbesturen, bedrijfsleven, politie en Openbaar Ministerie aan een gezonde toekomst voor Rotterdam Zuid. Samen willen deze partners ervoor zorgen dat opleidingsniveau, arbeidsparticipatie en woonkwaliteit in 20 jaar stijgen naar het gemiddelde van de vier grote steden in Nederland. De uitvoering van het NPRZ is gestart in 2011 en heeft een doorlooptijd tot 2031. In 2018 is, om een extra impuls aan deze uitvoering te geven, de Regio Deal Rotterdam Zuid afgesloten.

Regio Deal Bodemdaling Groene Hart

Bodemdaling in het Groene Hart is een probleem voor zowel stad als platteland. Om deze regio toekomstbestendig werken acht lokale overheden en het Rijk werken samen aan manieren om beter om te gaan met de gevolgen van bodemdaling. De bodemdaling heeft gevolgen voor veel verschillende gebieden. Het raakt onder andere woningbouw, infrastructuur en landbouw. De projecten binnen deze Regio Deal zijn gericht op het bieden van handelingsperspectief voor bewoners, bedrijven en overheden hoe om te gaan met de effecten van bodemdaling.

Het gaat hierbij om kennisontwikkeling en verspreiding van oplossingen die betrekking hebben op onder andere woningbouw, agrarisch ondernemerschap en CO₂ reductie. Ook voorlichting en advies krijgen een belangrijke rol.

Regiodeal Drechtsteden en Gorinchem

De Drechtsteden en Gorinchem vormen samen een sterke regio. Om te zorgen dat het gebied aantrekkelijk blijft, moet er geïnvesteerd blijven worden in mensen, innovatie en in de economie. Daarom heeft de regio, samen met overheden, bedrijven en onderwijsinstellingen de handen ineengeslagen om nieuwe verbindingen te leggen, anders samen te werken en initiatieven die bijdragen aan de brede welvaart in onze regio's te versnellen.

In het hele gebied gaan resultaatgerichte, regionale en lokale projecten van start. De projecten vallen allemaal onder een thema en versterken elkaar onderling. De Regio Deal Drechtsteden-Gorinchem richt zich op drie thema's: Human Capital, toegepaste innovatie en dynamische oevers. Er wordt geïnvesteerd in het bedrijfsleven voor meer innovatie zodat het toekomstbestendig is en blijft zorgen voor banen voor onze inwoners. Ook gaat de regio met het geld investeren in meer dynamiek aan de oevers. Door bedrijfsverplaatsingen ontstaat er meer ruimte voor wonen aan het water en

recreëren. Op die manier zijn we in staat om nieuwe verbindingen te leggen, anders samen te werken en initiatieven die bijdragen aan de brede welvaart in onze regio's te versnellen.

Regiodeal Zuid-Hollandse Delta

De Zuid-Hollandse Delta is een uniek gebied met sterke en innovatieve economische sectoren en een bijzondere natuur die duurzaam en innovatief wil groeien. In dit gebied is er echter een continu samengaan van natuur en bebouwde omgeving en bedrijvigheid. De uitdaging is om economische groei, duurzaamheid en ecologie hand in hand te laten gaan en daarmee de regio een kwaliteitsimpuls te geven. Het versterken van de innovatie op dit vlak is hiervoor de sleutel. Alleen op die manier houden we als regio een duurzaam toekomstperspectief.

De Regiodeal focust op vijf thema's: duurzaamheid, agrifood, landschap en toerisme en arbeidsmarkt. Zo wordt een vliegwieltje op gang gebracht voor de gehele economie. Door daarnaast in te zetten op arbeidsmarktmaatregelen in deze sectoren zorgen we dat de arbeidsvraag opgevangen kan worden met arbeidskrachten uit de regio. We investeren ook in de natuur en het landschap, zo zorgen we voor een goed woon- en leefklimaat, dat meer werknemers en bewoners trekt. De

regio blijft daarmee zijn belangrijke woon-, recreatie- en toeleveringsfunctie voor de Randstad vervullen.

Regiodeal Den Haag Zuidwest

Om de leefbaarheid in Den Haag Zuidwest te vergroten investeren en werken Rijk en regio samen in de Regio Deal Den Haag Zuidwest. De gemeente Den Haag en het Rijk werken samen met bewoners en lokale ondernemers aan het vergroten van de sociale cohesie, werkgelegenheid, veiligheid en de economische positie van de wijken.

Regiodeal ESTEC en Space Campus Noordwijk

Aanleiding voor deze regiodeal is de afspraak in het regeerakkoord over het behoud van ESTEC in Nederland gezien het grote belang voor het internationale aanzien van de Nederlandse hightechindustrie. De Space Campus Noordwijk is het perspectief van een doorontwikkeling van het bestaande Space Business Park en ESTEC tot een internationaal georiënteerde locatie voor open innovatie op het gebied van ruimtevaart. In dit perspectief zullen op deze locatie onderzoek, test en ontwikkeling, onderwijs en economische activiteiten op het gebied van ruimtevaart plaatsvinden. Op deze manier wordt ESTEC nog verder ingebed als kenniscentrum voor de Nederlandse ruimtevaartsector en

wordt een impuls gegeven aan hoogwaardige economische activiteiten in de regio.

13. Energietransitie: energie hoofdstructuur en RES

Het Nationaal Programma RES werkt aan de realisatie van de maatregelen uit het Klimaatakkoord. Hiertoe ondersteunt het NP RES de energieregio's bij het maken van Regionale Energiestrategieën en zorgt het voor afstemming en verbinding tussen de regio's onderling en tussen de regio's en het Rijk. Er zijn 30 energieregio's in Nederland, waarvan 7 in Zuid-Holland. De energieregio's onderzoeken waar en hoe het best duurzame elektriciteit op land (wind en zon) kan worden opgewekt, en welke warmtebronnen te gebruiken zijn zodat wijken en gebouwen van het aardgas af kunnen. De resultaten leiden tot een RES 1.0 (1 juli 2021), die vervolgens om de twee jaar wordt geactualiseerd.

Het Programma Energiehoofdstructuur heeft als ambitie om tijdig te zorgen voor voldoende ruimte voor de *ationale energiehoofdstructuur*, op basis van een integrale afweging met andere opgaven en belangen, binnen een (inter)nationale context en waarbij een goede leefomgevingskwaliteit randvoorwaarde is. Het programma heeft betrekking op ruimtelijk

beleid op land en de grote wateren, en hanteert als tijdshorizon 2030-2050.

14. Aanpak stikstof

De structurele aanpak stikstof van rijk samen met provincies ziet op herstel en verbetering van de natuur en reductie van stikstofdepositie. De doelstelling van de wet (resultaatsverplichting) is dat in 2035 74 procent van het areaal Natura 2000-gebied onder de kritische depositiewaarde zit. In 2025 moet dit 40 procent zijn. De herkomst van de stikstofdepositie verschilt per N2000-gebied. De aanpak over hoe de depositie te verminderen, is dus overall anders. De oplossing ligt in een gebiedsgerichte benadering die maatwerk mogelijk maakt. De structurele aanpak stikstof is gebaseerd op 3 sporen. Al deze sporen kennen een ruimtelijke component.

1. Stikstofreductie door bronbeleid
2. Herstel en verbetering van de kwaliteit van de N2000 gebieden
3. Natuurinclusieve ruimtelijke inrichting buiten N2000 met als doel de kwaliteit van de natuur te versterken

15. Nationaal Groeifonds: Groeiagenda Zuid-Holland

Op 7 september 2020 hebben de ministers van Financiën en EZK het Nationaal Groeifonds gepresenteerd. Het Nationaal Groeifonds richt

zich met 20 miljard euro voor de komende 5 jaar op investeringen op de terreinen kennisontwikkeling, infrastructuur en onderzoek, ontwikkeling & innovatie. De Zuidelijke Randstad heeft met een regionale Groeiagenda Zuid-Holland voorstellen gedaan voor investeringen vanuit het Nationaal Groeifonds. Hiertoe hebben private en publieke sleutelspelers een vijftal systeeminterventies geïdentificeerd, waarvoor eerste proposities zijn uitgewerkt en investeringsvoorstellen zijn gedaan.

De ministers van EZK en Financiën hebben de Tweede Kamer op 14 januari 2021 geïnformeerd over de investeringsvoorstellen voor het Nationaal Groeifonds die naar de beoordelings-adviescommissie zijn verzonden. Hiertoe behoren ook proposities vanuit de Groeiagenda: Metropolitaan OV en Verstedelijking (MOVV), Life Sciences & Health ecosysteem, Groenvermogen van de Nederlandse economie (opschaling waterstof), Quantum Delta Nederland, AiNed Strategisch Investeringsprogramma en Leven Lang Ontwikkelen. De beoordelingscommissie adviseert het kabinet, waarna het kabinet naar verwachting in het tweede kwartaal 2021 een besluit zal nemen over welke voorstellen worden gehonoreerd.

THEMA 1

BACKBONE VAN DE METROPOOL

Vraag aan het Atelier

De backbone is het verstedelijkingsconcept van Zuid-Holland: verstedelijking en economische ontwikkeling rond OV systemen met de Oude Lijn als kernzone. Er ligt op basis van dit concept een gemeenschappelijke agenda voor investeringen in kennis,- en het economische cluster, in hoogwaardig openbaar vervoer en verdere verstedelijking. Wat zijn de opgaven voor de toekomst wanneer de backbone groeit, zowel binnen het systeem van de backbone als in relatie tot aangrenzende gebieden en economische clusters?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Hoera Zuid-Holland heeft een verstedelijkingsmodel. Sinds ongeveer 10 jaar heeft de samenwerking tussen de partijen in het Zuid-Hollandse deel van de Randstad vleugels gekregen. Met veel elan wordt gewerkt aan hoog-stedelijke kerngebieden en kennisclusters, zoals Leiden centraal/Biosciencepark, het Central Innovation District (CID) en Binckhorst in Den Haag, Delft station, het Kabeldistrict en Delft Campus, Central Business District Rotterdam, Feyenoord City en Rotterdam-oost. Dit zijn de goed bereikbare kennisclusters van de Zuid-Hollandse economie. Er zit groei in

deze economie. Backbone-ontwikkeling en economische ontwikkeling versterken elkaar.

De mobiliteitssystemen in de MRDH worden binnen het MOVE-project versterkt en het OV met de Oude Lijn als drager wordt steeds meer sturend in de ruimtelijke ontwikkeling (Transit Oriented Development, TOD). Deze ontwikkeling heeft een helder profiel:

- > Netwerk met een duidelijk hoofd-adres aan het OV;
- > Gemeenschappelijke agenda op economie, verstedelijking en mobiliteit;
- > DNA: inspelen op het erfgoed van de Oude Lijn, het watersysteem, de binnensteden;
- > Een duurzame investering in het OV-netwerk als erfenis naar de toekomst;
- > Voorbij het centralisme; er is sprake van een gedeelde waarde en optimisme.

Richting 2050 geeft een krachtig ontwikkelde backbone een aantal nieuwe kansen voor de toekomst waar nu al over nagedacht kan worden. Wat betekent een uitbreiding en versterking van het netwerk van openbaar vervoer voor de huidige wegenstructuur, zijn alle snelwegen in hun huidige functie nog efficiënt? Is verandering van gebruik mogelijk en hoe flexibel is het huidige systeem eigenlijk? Waar liggen knooppunten in de backbone die

ingezet kunnen worden voor de ontwikkeling van kwaliteiten die te maken hebben met de leefomgeving, zoals entrees tot het landschap en waterrijke gebieden.

Hoe om te gaan met afwenteling en verdringing?

De ontwikkeling van de backbone heeft ook een keerzijde, verdichting van grote steden zorgt voor uitplaatsing van ruimte-vragende functies naar de stadsranden en verdringt bevolkingsgroepen omdat de huizenprijzen stijgen. Bereikbaar wonen en werken voor iedereen, de productie van energie, mogelijkheden voor recreatie en voldoende zoet water geven ruimteclaims die niet zomaar binnen de backbone kunnen worden opgelost. Deze beweging '**NOT in MY Backbone**' heeft effecten op de gebieden buiten het vertakte netwerk van de backbone.

Het blijkt lastig te zijn om hierop adequaat te sturen. Om de backbone toekomstbestendig te ontwikkelen is een samenhangende aanpak met de omgeving gewenst. Hierbij ontbreekt het aan een gesprekspartner voor het landschap. Het ontbreekt ook aan één gesprekpartners voor energie. Zowel landschap als energie zijn opgaven die op structuurniveau om ingrepen vragen.

LEGENDA:

- = backbone
- = rib
- = kenniscluster bioscience Leiden
- = innovatiecluster CID Den Haag
- = kenniscluster TU Delft
- = businesscluster RCD Rotterdam
- = maritiem cluster Dordrecht
- = OV rail nationaal
- = OV rail regionaal
- = vliegveld

HOOFDPUNTEN

Het motto is om dit sterke verstedelijkingsconcept door te bouwen, consequent en inclusief:

1. Doorpakken op de groeiagenda (versterken kennisclusters). Verstedelijken bij OV is een drager voor economische ontwikkeling, met name kenniseconomie waar ontmoeting en

uitwisseling van belang is. Van belang is om de kennisclusters hecht te verbinden aan de Backbone.

2. Sociaal inclusief: het daily urban system in Zuid-Holland koppelen aan de backbone en een veilige en goede leefomgeving met bereikbaar werk garanderen voor iedereen. De aanpak hiervoor moet nog worden gevonden.
3. Balans agenda Backbone en bereikbaarheid/adres voor het landschap. Stedelijke verdichting zorgt voor een groeiende vraag naar kwalitatief groen en landschap zoals voor gezondheid en recreatie, natuur en klimaatadaptatie. De ontwikkeling van Backbone en omliggende landschappen hangen samen en vragen om groene investeringen en duidelijke adressen van het landschap aan de backbone.
4. Verkenning toekomstwaarde snelwegenstructuur: verandert de functie en typologie van de snelwegen bij verdere ontwikkeling van de backbone?

THEMA 2

KUST EN RIVIERDELTA

Vraag aan het Atelier

Kust en delta zijn verweven als 1 samenhangend natuurlijk systeem met kansen voor de lange termijn. Klimaatverandering werkt in Zuidwest Nederland direct door in het watersysteem. Wat betekent dit voor de kust die 'op orde is'. Wat is de volgende stap? En welke betekenis heeft het kust- en riviersysteem voor het achterland? Wat zijn voor Zeeland en Zuid-Holland de gedeelde opgaven binnen het kust- en deltasysteem: waar versterk je elkaar?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Wat Zeeland en Zuid-Holland verbindt is de kustzone en het deltagebied, een gedeelde kwaliteit van grote waarde voor Zuidwest Nederland. De duinenkust van Zuid-Holland gaat ook naadloos over in die van Noord-Holland. Er zijn ook verschillen. Zuid-Holland kent ten noorden van de Rotterdamse haven een kustboog met een brede duinenrij en badplaatsen. Dit deel van de kust is meer verbonden met de kust van Noord-Holland. Strand, duinen en achterland zijn onderdeel van het nationale Park nieuwe stijl Hollandse Duinen. De (Tweede) Maasvlakte steekt ver in zee en heeft een eigen 'kustkwaliteit'. Ten zuiden van de Maasvlakte gaat de kustzone over in de delta, vooral daar ligt de verbinding met Zeeland.

In de delta wisselen eilanden en voormalige zeearmen elkaar af. Tussen Biesbosch en de kust is hier een nationaal park nieuwe stijl in ontwikkeling: NL Delta. In de zone ten zuiden

van het havencomplex rond Haringvliet en Grevelingen liggen ruimteclaims en verrommeling op de loer. Hier liggen ook kansen voor zoetwater, natuur- en bosontwikkeling en meekoppelkansen. In zee ontwikkelt zich een voordelta met zandplaten uit sediment wat ooit in de delta oost-west bewoog maar nu door de zeestromingen wordt verplaatst. Het kust en rivierdeltasysteem is sinds de deltawerken op zoek naar een nieuwe balans. Het systeem op de overgang van Zuid-Holland en Zeeland is erg 'jong', met 'recente' (15 jaar) veranderingen als ze Maasvlakte (2008), Kier (2019), Zandmotor (2011). In de rivierarmen ontstaan stroomgaten die gevaar opleveren voor infrastructuur. Op andere plekken hoopt slib zich op. Soms is dat ongewenst zoals op recreatiestranden of in havenbekkens. Op andere plekken is sediment juist wel gewenst: bij waterkeringen of op gorzen en slikken. Kan baggeren en storten slimmer en circulair? Er valt hier veel te leren en veel te winnen zoals in Living Lab for MUD reeds wordt gedaan.

De gedeelde opgaven in de kustzone en in de rivierdelta zijn duidelijk: waterveiligheid, stikstof en natuur, erosie en sedimentatie, omgaan met recreatiedruk en toekomstige opgaven als energietransitie en klimaatverandering. De focus en aanpak verschilt.

KUST, gedeelde kwaliteit maar verschil in focus opgaven en tijdshorizon

- > Zeeland: de 'koppen' van de eilanden en dammen vragen op korte termijn om strategieën voor landschap en

waterveiligheid, de kwaliteit van de recreatie speelt ook op de korte termijn

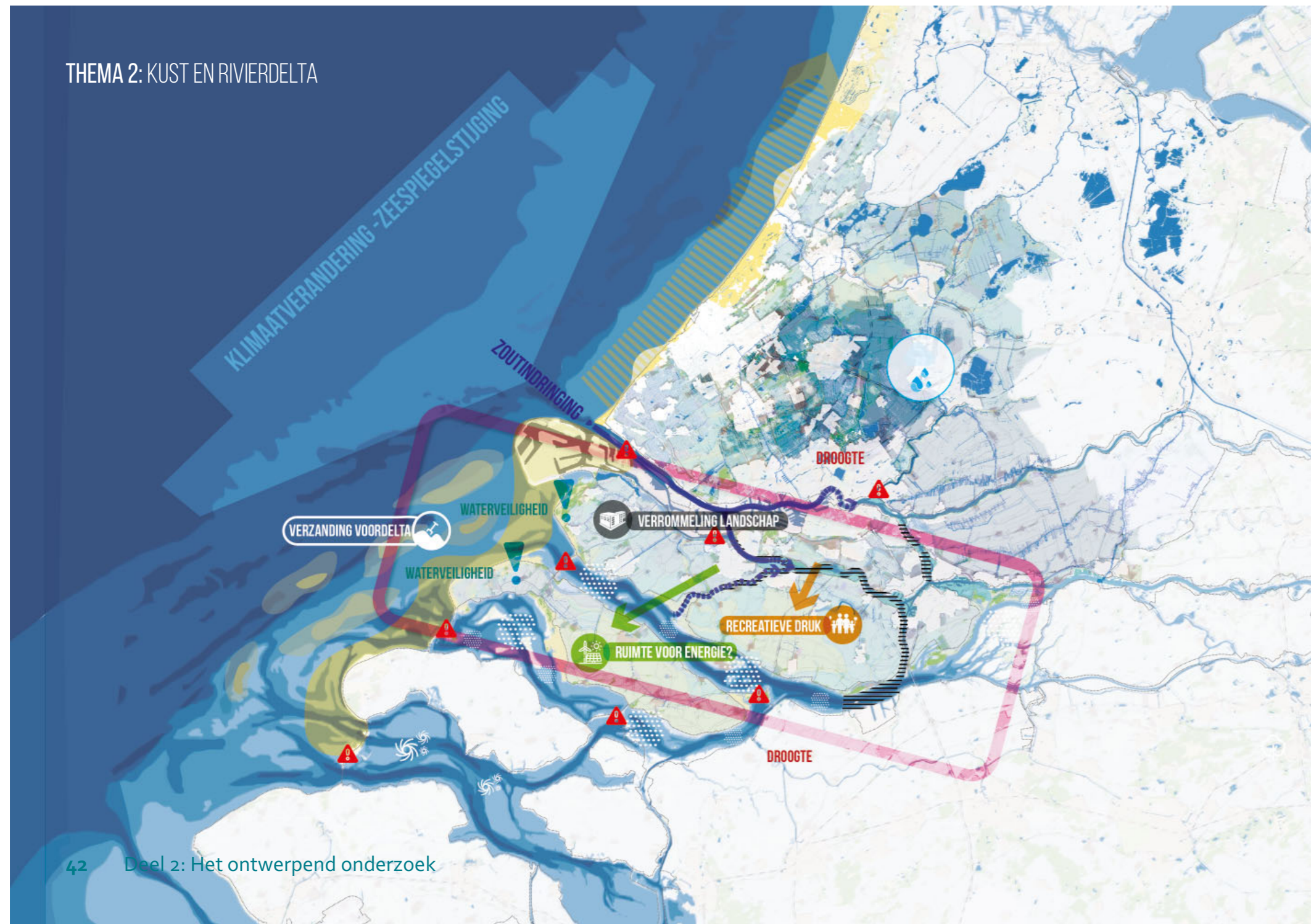
- > Zuid-Holland: het waterveiligheidsvraagstuk in de kustboog speelt op langere termijn, de oplopende recreatiedruk is een korte termijnopgave, het ontwikkelen van nationaal park Hollandse Duinen is een middellange termijnopgave

DELTA, gedeelde opgaven Zuid-Holland en Zeeland als 'mede-eigenaars' van het deltagebied

- > Zoetwatervoorziening-zoutindringing: lange termijn
- > Vitaliteit Voorne Putten: middellange termijn.
- > Erosie en sedimentopgaven: lange termijn.
- > Het ontwikkelen van een nationaal park NL Delta is een middellange termijnopgave.

Voor beide geldt dat er urgentie is voor het oplossen van het stikstof-vraagstuk en de recreatiedruk, een korte termijnopgave voor Kust én Rivierdelta die grotendeels Natura2000 gebied zijn.

De conclusie voor dit thema is dat kustzone en rivierdelta twee grensoverschrijdende natuursystemen zijn. Het vraagt om een continuëring en opfrisning van de gezamenlijke aanpak tussen regio's en rijk van de kustzone (Kustpact) en van de rivierdelta (agenda ZW delta). Vooral waar beide natuursystemen elkaar kruisen tussen Voordelta en Biesbosch, liggen opgaven en kansen.

LEGENDA:

- = knelpunt zoetwatervraag
- = risico afschrijftermijn kering
- = erosie
- = opslibbing
- = overstromingsdiepte (bij falen primaire kering)
- = zandrivier
- = voordelta

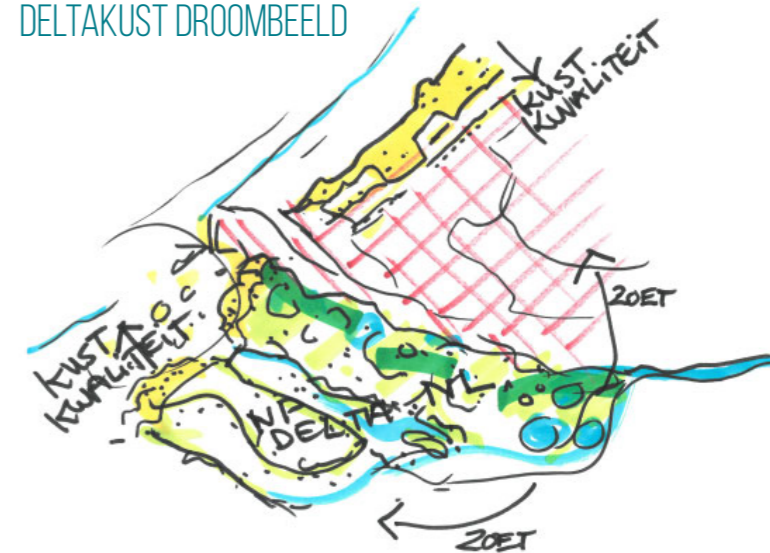
HOOFDPUNTEN

1. Versterken van de noordzijde van de rivierdelta (Biesbosch-Voordelta, Haringvliet-Grevelingen) via een strategie van 'meer natuur en LT-waterveiligheid': bossen, zoetwater, ed. meekoppelkansen recreatie, havens, visserij etc. In dit gebied ligt ook NL Delta.
2. Kennisontwikkeling: Wanneer wordt erosie en sediment een kans voor iedereen?
3. Gebiedsaanpak kust met Zeeland, Zuid-Holland en Noord-Holland: drie doorsnedes, drie integrale proeftuinen voor waterveiligheid, suppletie, vrije tijdseconomie en natuur.

DELTAKUST KWESTIES

DELTAKUST DROOMBEELD

THEMA 3

PORTS & CORRIDORS

Vraag aan het Atelier

De Rotterdamse haven staat voor een enorme transitie van fossiele industrie naar een duurzaam en hernieuwbare haven. Direct gekoppeld is de economische ontwikkeling en de woon-werk omgeving van regio Rotterdam Rijnmond / MRDH. Hoe verhouden mainportontwikkeling en leefomgeving zich tot elkaar? Logischerwijze heeft de transitie direct gevolgen voor de goederen corridors (zuid en oost) en de toekomstkansen voor de Greenport 3.0. Ontbreken er schakels in de netwerken? Is er een samenhang in opgaven tussen haven(s), corridors en greenports?

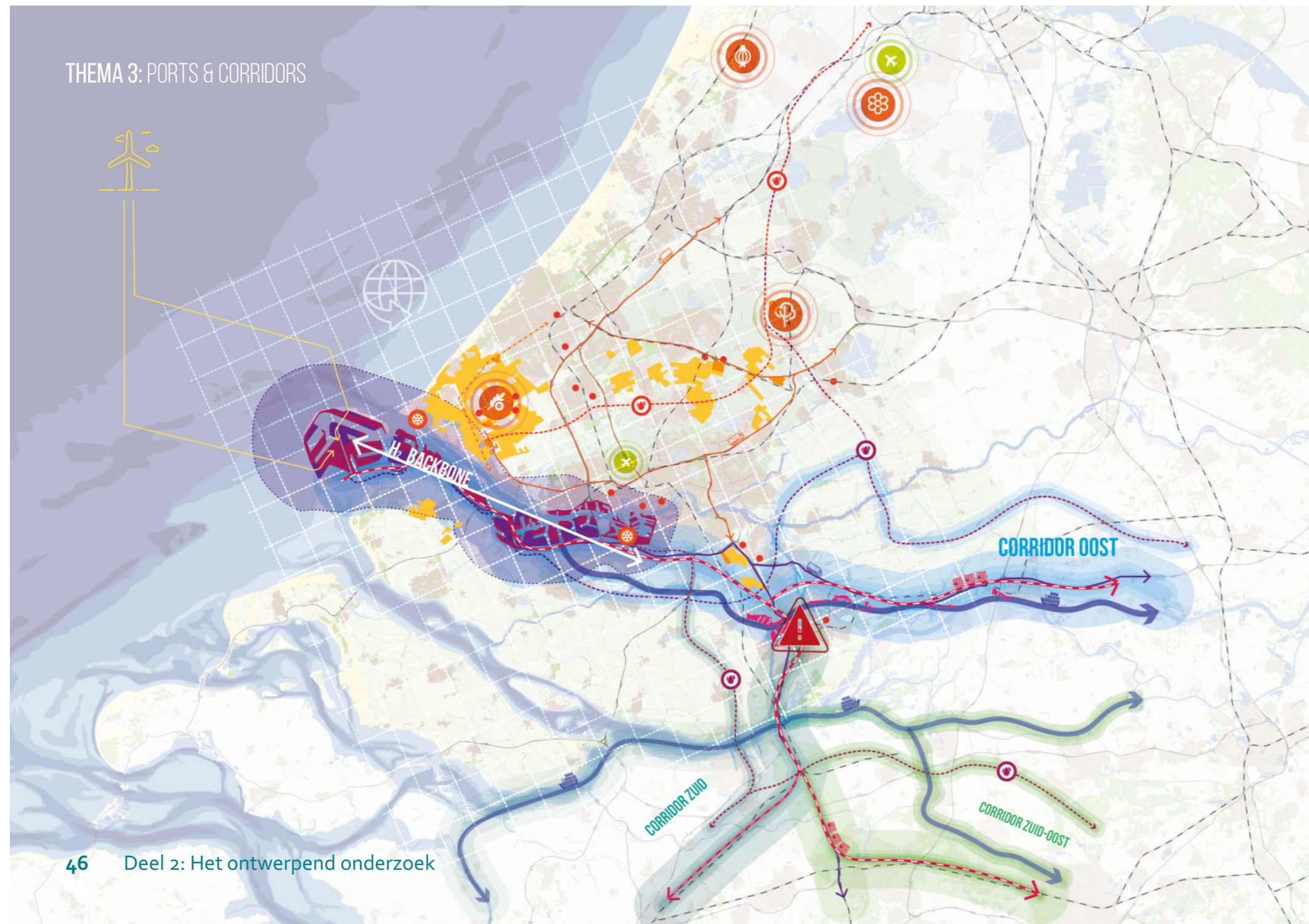
Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

De greenports en de haven worden vaak benoemd als industriële complexen en getekend in 1 kleur, maar de economie binnen deze clusters is divers. Er is sprake van productie, maar ook overslag, logistiek, handel en kennisontwikkeling. Die diversiteit geeft ook verschillende soorten van opgaven. Een deel van de Ports kan gezien worden als oude economie, transitie en transformatie is hier noodzaak.

De steeds hechtere samenwerking tussen de greenport en de port of Rotterdam is daarbij een kans. Immers, de logistieke systemen overlappen elkaar. Denken en werken vanuit 1 systeem levert voordelen op: efficiëntere infrastructuur, gedeelde faciliteiten en vestigingsplaatsfactoren, samenhang in goederenstromen, een internationale USP. Er wordt samengewerkt aan de digitalisering en energiesystemen waarbij schaalvergroting een goedwerkend grid haalbaar kan maken. Innovatie op het gebied van goederenstromen, boven en onder de grond is nodig zodat het transport over de weg kan afnemen. Daarbij is groot onderhoud aan infrastructuur een kans voor experimenten op dit gebied. De capaciteit van de verbindingen naar het achterland kent ook knelpunten, zowel over water als over land. Met name de kruising van de goederen en gevaarlijke stoffen met de stedelijke gebieden (Backbone) in Drechtsteden vraagt om een structurele oplossing. De afstemming tussen de transitie binnen het havencomplex en de ontwikkeling van de aangrenzende woon-en leefomgeving is deel van de aanpak als NOVI-gebied.

Ports en Corridors is een verhaal van industriële systemen die steeds meer vervlochten raken en daarmee winnen aan waarde. Daarbij heeft een aantal zaken de nadruk:

- > Haven, greenports en corridors als 1 systeem: elk heeft eigen opgaven maar we werken al samen
- > Meer samen doen op: voor- en natransport van mensen, samen energie winnen, vervoeren, uitwisselen en leveren, samen digitaal, verdeling van de Stikstof-opgave, en innovaties binnen het goederentransport
- > Er is verschil tussen transformatie en transitie. Het eerste is redelijk voorspelbaar, het tweede is onvoorspelbaar). Beide hangen samen en vragen om een samenhangende aanpak. De duurzaamheidstransities vragen ruimte, maar zorgen ook via transformatie voor ruimte die vrij komt voor andere functies.
- > Focus op de internationale oost-west verbinding Europort achterland

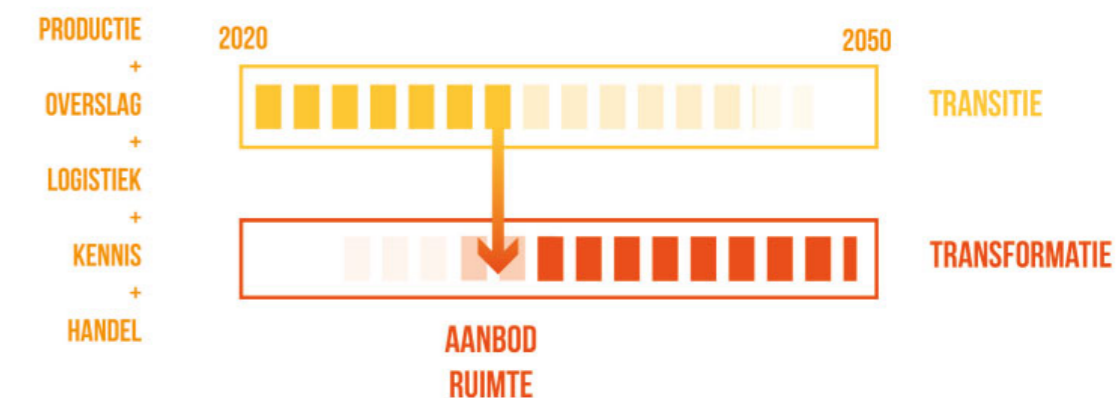
LEGENDA:

- = productie greenports
- = kennis greenports
- = transport greenports
- = productie haven
- = maritieme haven
- = overslag haven
- = goederenspoor
- = belangrijke snelweg
- = belangrijke vaarweg
- = belangrijke pijpleiding
- = nieuwe ov verbinding
- = greenport Westland
- = greenport Duin en Bollenstreek
- = greenport Aalsmeer
- = greenport Boskoop
- = luchthaven
- = coolport
- = geluidshindercontour
- = knelpunt gevaarlijke stoffen en stedelijk gebied
- = digitale netwerk

HOOFDPUNTEN

1. Eén-systeem-denken verder uitbouwen, samen: stikstof, digitaal, energie/waterstof, bereikbaarheid arbeiders, ondergrondse goederenstroom. Met ondersteuning overheid.
2. Milieuruimte als vestigingsvoorwaarde waarderen tijdens transitieperiode, maar parallel samen zoeken naar vrijkomende ruimte.
3. Aanpakken knelpunt goederenstroom en gevaarlijke stoffen Drechtsteden
4. Kans: experimenteeruimte groot onderhoud infrasysteem

TIJDLIJN

THEMA 4

BODEM, WATER, ENERGIE EN RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

Vraag aan het Atelier

Rijk en regio hebben elkaar nodig om de transities in het landelijke gebied samen met de gebiedspartijen te vertalen naar gebieds-specifieke oplossingen. Met name bodemdaling, water en energietransitie worden bepalend voor de toekomst. Bodemdaling en zoetwatersysteem als voorwaarde voor ruimtelijk-economische ontwikkeling. De omslag naar kringlooplandbouw, het verbeteren van biodiversiteit, terugdringen van stikstofemissies, de energietransitie etc. hebben elk hun impact op het landelijk gebied. Van de droogmakerijen ('gat van Holland'), de waarden tot de veenweides. Het waterschap luidt bijvoorbeeld de noodklok: de grenzen van technisch kunnen en waterbeheer tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten komen in zicht. Er moet iets gebeuren.

Transitie landelijk gebied - wanneer komen we van studeren tot actie?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Het atelier heeft vooral gekeken naar het gebied Groene Hart. Dit gebied is aangedragen als NOVI -gebied.

De sectorale opgaven in het landelijke gebied zijn veelsoortig. Er is altijd en overal wel iets aan de hand. In het Groene Hart-gebied zijn (daarom) veel, heel veel samenwerkingsverbanden, tafels, overlegplatforms etc. Dat tekent de belangen en de complexiteit van de vragen. Successen zijn er zeker: interessante pilots, partijen die elkaar vinden, een formidabele hoeveelheid ondernemerschap en kennis. Een cultuurhistorisch narratief ofwel de biografie van het Groene Hart is in de maak en de kwaliteit van Groene Hart is zo steeds beter in beeld. Hoe gaan we dat goed benutten?

Eén ding staat vast: het watersysteem in combinatie met de ondergrond wordt sturend voor de toekomst. Door klimaatverandering verdrogen gebieden, krijgen diepe gebiedsdelen te maken met wateroverlast. De zoetwatervraag groeit. Voor veenweidegebieden is meer water nodig om inklinking en bodemdaling te voorkomen, diepe droogmakerijen verzilten en vragen 'doorspoelwater'.

De inzet is volgens het atelier: Van 'identiteit en behoud' naar 'identiteit en ontwikkeling'

- > Identiteit gaat over kwaliteit: vanuit bodem, water, cultuurhistorie kijkend moeten we grip krijgen op kansen vanuit de waarde van de fysieke ruimte. Waar liggen de grootste kansen – en waar is het gebied het meest kwetsbaar. Een kwaliteitsperspectief, een benadering vanuit kracht en trots van deelgebieden, kan helpen om gebieden te identificeren waar snelle transitie en transformatie aan de orde is. Dat brengt focus.
- > Ontwikkeling gaat over de sectorale opgaven: er is veel waardevol onderzoek over de opgaven. De aanpak van projecten en programma's wordt al meer integraal. Ook het Deltaprogramma wil bijdragen. In deze pijler wordt gewerkt vanuit urgentie, snelheid, overzicht, beleid. Hier zitten de middelen.
- > Ontwikkeling wordt ook aangejaagd door ondernemerschap: er lopen tal van 'Pilots', men kijkt naar uitkoop van agrariërs, de waterschappen brengen kansen in kaart en formuleren voorwaarden voor de toekomst van het Groene Hart. In deze pijler draait het om testen en kansen zoeken: het vraagt ruimte door ondernemerschap en kennis.

'VAN IDENTITEIT EN BEHOUD NAAR IDENTITEIT EN TOEKOMST'

MEEKOPPELKANSSEN

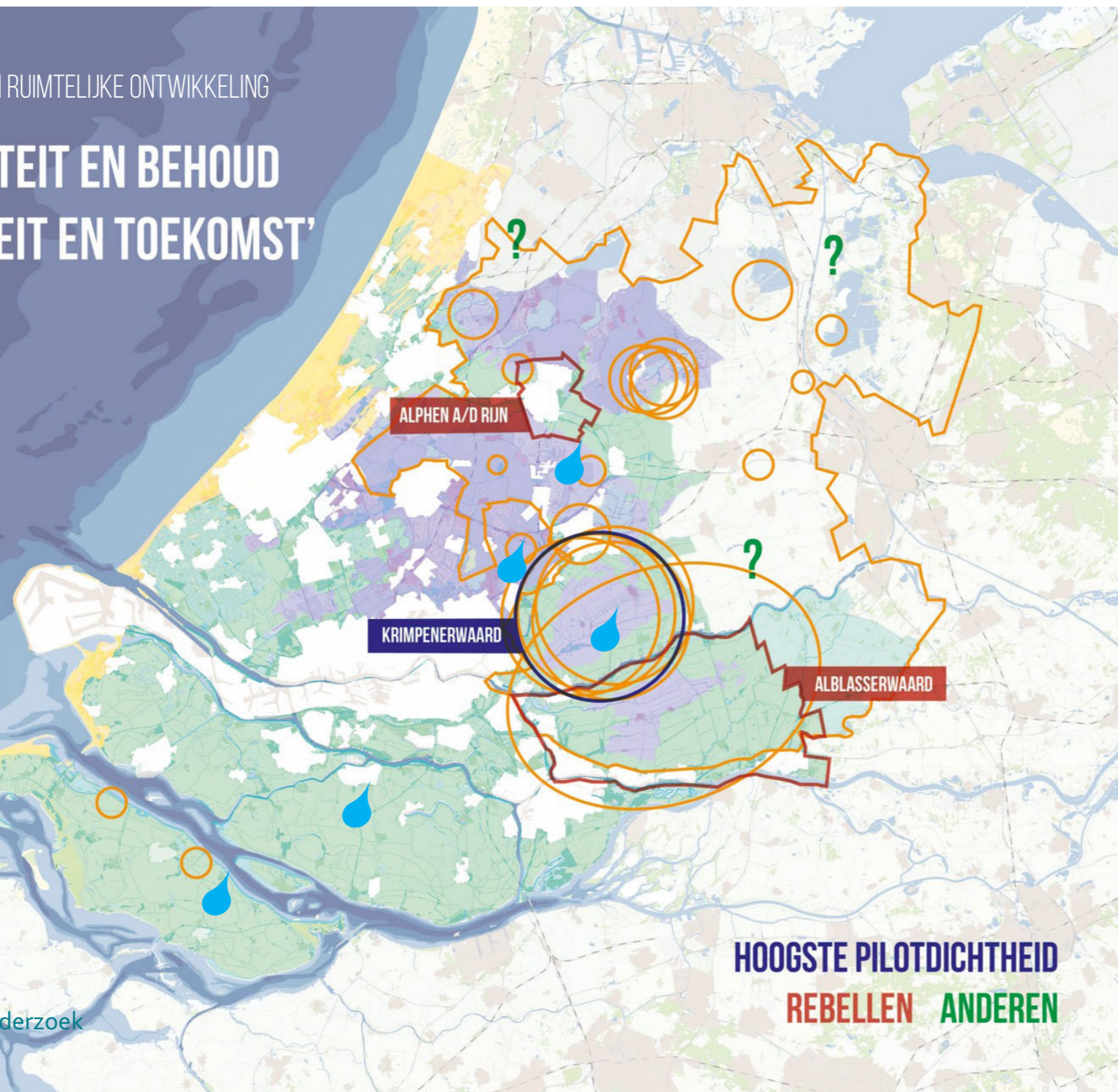
VERNATTING

NATUURONTWIKKELING

ENERGIELANDSCHAP

RECREATIE

LANDBOUWTRANSITIE

LEGENDA

- = zand
- = rivierdelta
- = veen
- = pilotproject
- = zoetwateropgave
- = kansrijke coalities elders

**HOOGSTE PILOTDICHTHEID
REBELLEN ANDEREN**

HOOFDPUNTEN

1. Trefzeker investeren: ga sturen vanuit de kwalitatieve waarden
2. Gebiedsgerichtheid door verschil te maken in snel en langzaam veranderen
3. Zelflerend vermogen van de hoogste pilotdichtheid in Nederland beter benutten

SECTORALE OPGAVEN

BODEMDALING

ENERGIE

LANDBOUW

STIKSTOF

CO2

FORMULEREN NEVENDOEL

AANBOD DELTAPROGRAMMA

KENNIS ONTWIKKELING WAARDEN
VAN HET LANDSCHAP

ADVIEZEN PARKS

BODEMVERKENNING

BIOGRAFIE GROENE HART

RESULTAAT CRITERIA VOOR
TRANSFORMATIE VANUIT KWALITEIT

ONDERNEMERSCHAP

BOEREN

WATERSCHAPPEN

STAATBOSBEHEER

NETWERKBEHEERDERS

DRINKWATERBEDRIJVEN

VANUIT KRACHT EN
KOPLOPERS

THEMA 5

DE KRACHT VAN SUBURBIA

Vraag aan het Atelier

Naast de focus op de ruimtelijke-economische ontwikkeling van de 'backbone', sluimeren er grote opgaven in het suburbane gebied van de middelgrote kernen en voormalige groeikernen BUITEN de backbone: Hellevoetsluis, Spijkenisse (Nissewaard), Capelle aan den IJssel, Zoetermeer, Westland (Oostland), Alphen aan den Rijn, (Gouda?). De leefbaarheid van deze suburbane gebieden vraagt aandacht. Wat zijn de voorwaarden voor de toekomst van het suburbane woongebied buiten de backbone en hoe versterken we de samenwerking rijk en regio op dit thema?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

Een deel van het stedelijke gebied van Zuid-Holland behoort tot het suburbane woon- en werkgebied. Dit ligt grotendeels terzijde van de hoog-stedelijke Backbone. Het gaat om middelgrote kernen zoals Alphen aan den Rijn, Zoetermeer, Gouda of Spijkenisse. Hier is in de jaren 60-80 geïnvesteerd in het klassieke ideaal van 'suburbia': 'Wonen bij de stad, in het landschap'. Het is een vestigingsmilieu voor de middenklasse met ruimte, groen en veelal grondgebonden woningen. Deze gebieden voorzien bovendien in bereikbaar werk voor een groot deel van de bevolking. Dat ideaal is nog te vinden, maar zoals overal in Nederland komt er een einde aan de levenscyclus van de deze

wijken en is een nieuwe impuls gewenst. De oorspronkelijke vitaliteit en leefbaarheid van deze middelgrote (groei)kernen staat steeds meer onder druk. Dat is een complex verschijnsel wat nader onderzoek vraagt. Een aantal mechanismen lijken zichtbaar te worden. De groeikernen kennen een vrij eenvormige woningvoorraad, de wijken zijn goedkoop gebouwd en de openbare ruimte wordt sleets. In de afgelopen jaren is bovendien veel aandacht en geld uitgegaan naar investeringen in de grote steden. De stad was populair, de Vinexwijk niet.

Het verdichten van stedelijk gebied binnen de backbone en het daarmee uitplaatsen van functies ('Not in MY Backbone') leidt momenteel tot verlooding en een verschraving van het landschap. Met de investeringen in stedelijke woonmilieus in de Backbone en in de aangrenzende stadswijken, ontstaan sociaaleconomische afwentelingseffecten. Wonen in de stad is door oplopende huizenprijzen moeilijker bereikbaar. Het risico op een onbalans in de bevolkingssamenstelling neemt hierdoor toe. De gevolgen zien we momenteel terug in de teruglopende leefbaarheidsbarometer van steden als Zoetermeer of Spijkenisse.

Hoe houd je de kracht van deze middelgrote kernen overeind? We zien verschillende ruimtelijk-economische aanpakken naast elkaar. Een ontwerpende aanpak: getracht

wordt in de tussengebieden van Zuid-Holland een landschapspark Zuidvleugel te ontwerpen met forse landschapseenheden ('landschap als vestigingsvoorwaarde'). Dit concept is gericht op het versterken van de kwaliteit van de leefomgeving (aantrekkelijk, gezond, klimaatadaptief) in, om en tussen de steden. Een andere benadering is een scenario-aanpak voor stedelijke ontwikkelmodellen en energiestructuren, waarmee vooral de what if's worden verkend en inzicht ontstaat in onderlinge afhankelijkheden van mogelijke ontwikkelingen. Daarnaast wordt ook vanuit programma's gewerkt aan leefbaarheid en veiligheid, zoals via de woondeals.

Het ateliergesprek ging over het toekomstperspectief voor de middelgrote kernen. De conclusie is dat het niet een RO vraagstuk is en niet in de eerste plaats gaat om nieuwe stedelijke locaties, maar om een sociaal-economisch vraagstuk. Stedelijke vernieuwing op systeemniveau in een sub-urbane context en in relatie tot grootstedelijk gebied. Daarvan weten we eigenlijk nog niet genoeg. Belangrijk is dus om als betrokken partijen, gemeenten, provincie, Rijk en andere partners te investeren in kennisontwikkeling over de toekomst van deze middelgrote kernen. Op zoek naar de samenhang en het slim verbinden van de structuur-ingrepen in de Backbone aan de toekomst van suburbia.

THEMA 5: KRACHT VAN SUBURBIA

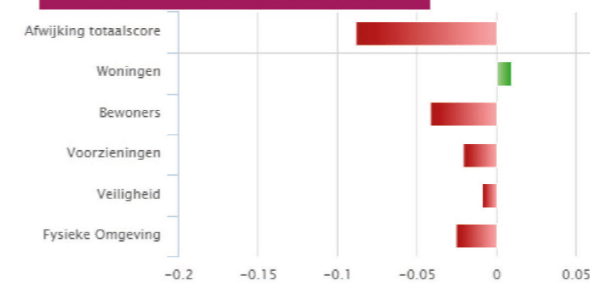
ZOETERMEER

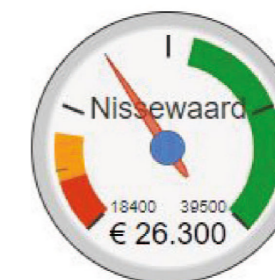
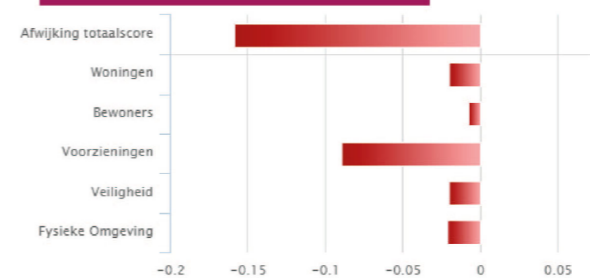
NISSEWAARD

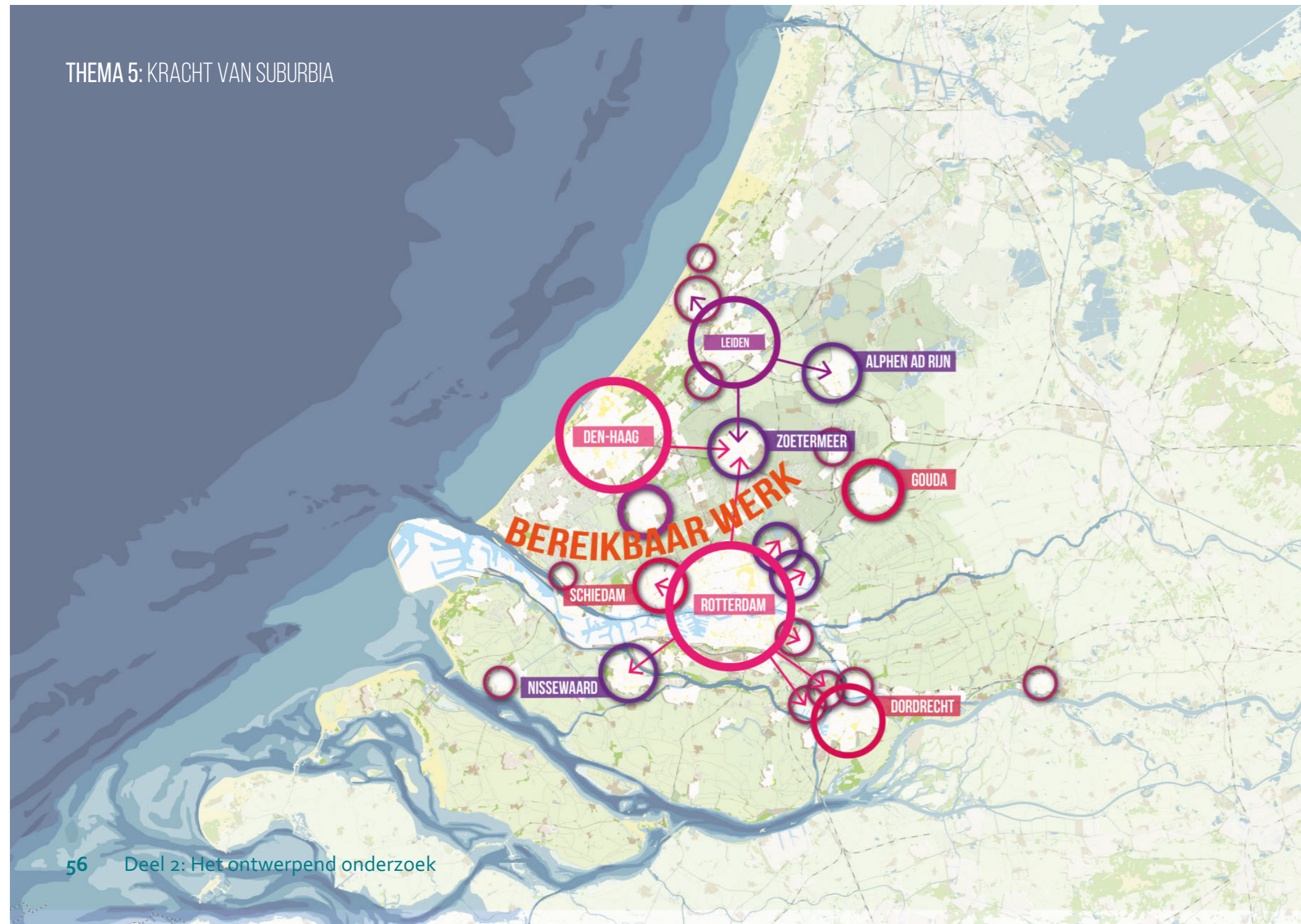
LEEFBAROMETER ZOETERMEER

LEEFBAROMETER NISSEWAARD

**GEMIDDELD INKOMEN
(NL 36.000)**

LEGENDA:

- = grootstedelijk
- = stedelijk
- = middenstedelijk
- = klein stedelijk
- = voormalig groeikernen, middelgrote kernen
- = invloed van de grote steden op de middelgrote kernen

HOOFDPUNTEN

1. Een toekomstperspectief voor de middelgrote (groei)kernen als integrale opgave. Verduurzaming, leefbaarheid, verdichting, nieuwbouw, verdozing/verlooding, bereikbaarheid en groen vragen in deze gebieden een samenhangende aanpak.
2. Het suburbane gebied (suburbia) versterken als basisconditie: recreatief gebied en bereikbaar werk voor de inwoners van Zuid-Holland
3. Onderzoeken van sociaaleconomische effecten van verdichting in de grote steden / backbone op de kwaliteit van de leefomgeving / brede welvaart in de voormalige groeikernen

THEMA 6

NOORD-ZUID-HOLLAND

Vraag aan het Atelier

De noordkant van Zuid-Holland is verknoopt met de landschappen en stedelijke gebieden van Noord-Holland. Hoe is de Backbone verbonden aan de Metropoolregio Amsterdam? Wat is de kracht en gezamenlijke opgave in het gedeelde landschap van het Groene Hart en Midden-Hollands 'suburbia', de duin- en bollenstreek en de kustzone? Welke kansen en opgaven spelen hier en waar kan de samenwerking rijk en regio echt van meerwaarde zijn?

Belangrijkste observaties en uitkomsten van het onderzoek ter ondersteuning van de kaart

De kustzone is de eerste verbindende schakel tussen Zuid- en Noord-Holland. Het nationaal park Hollandse Duinen is in ontwikkeling als samenhangend gebied met parklijnen, poorten en kansrijke gebiedsopgaves. Vijf partners zijn aan de slag met dit park op de schaal van de kust, van zeereep tot oude duinen, zoetwaterbekkens en landgoederenzone. De waarde van natuur en landschap is cruciaal voor het dichtbevolkte gebied van Zuid-Holland en vraagt koestering en versterking. In de propositie van het nationaal park zijn diverse landschappelijke verbindingen met het achterland verwerkt die al langer, soms al

decennia op kaarten staan. Steeds op dezelfde locatie. Het devies is daarom: nu doorpakken.

In de Leidse regio wordt de komende tijd flink ingezet op de verdichting en versterking van de economische kerngebieden, met name in de as Leiden-Katwijk. Met LUMC/Biosciencepark, Flora, Locatie Valkenburg en het space-cluster bij Noordwijk draagt het bij aan de Kennisregio aan Zee. Voor de verdere groei en ontwikkeling na 2030 moet nog een keuze worden gemaakt. Groeit de regio verder langs de Oude Rijnzone? Zoekt de Backbone verbinding met de MRA via westflank Haarlemmermeer, of ligt er een lijn naar Hoofddorp/Schiphol en Noordzuid lijn? Welke rol speelt de Duin- en Bollenstreek in deze toekomst?

Meer landinwaarts ligt in het gebied tussen Leiden en Amsterdam een gordel met open landschappen, polders en plassen. Op basis van de criteria van 'brede welvaart' scoort dit gebied hoog. Het kan worden beschouwd als een (potentiële) kernkwaliteit voor de Randstad. Het gebied heeft te maken met groeiende ruimteclaims, de kwesties zoals benoemd in thema 4 bodem, water, energie en RO. Kansen worden gezien in het geleidelijk verder ontwikkelen, samen met de lokale

gemeenschappen. Rust en traagheid zijn van waarde.

De druk van verstedelijking na 2030, de noodzaak voor toevoegen van energiehoofdstructuren en de aanpak van klimaatopgaven leggen op dit moment de urgentie bij de landschapsopgave. Natuur en landschap zijn geen nice to have meer, maar een must have voor metropoolgebieden die willen concurreren en aantrekkelijke en gezonde leefomgevingen bieden. Investeer daarom nu in de condities voor de groei na 2030. Bouw door op je waardevolle landschappen en vooral de dwarsverbindingen kust-Groene Hart (vestigingsklimaat voor mens/dier/plant). Maak de Duivenvoordecorridor sterk, ontwikkel de lijn duinen-Park21 zuidpunt Haarlemmermeer en de Westeinderscheg.

'INVESTEER NU IN HET LANDSCHAP VAN LATER'

NATIONAAL PARK HOLLANDSE DUINEN

LEGENDA:

- = gedeeld landschap Noord- en Zuid-Holland
- = kans voor spreiding recreatie
- = kans voor ecologie
- = zoet water als kans
- = Unesco gebied
- = landgoederen
- = Atlantikwall
- = Limes
- = Oud hollande waterlinie
- = NNN
- = landelijk gebied
- = Bio-science cluster
- = Space cluster
- = Bollenstreek
- = Schiphol
- = 1e kustlijn - aan zee
- = 2e kustlijn - binnenzijde kust

Noord-Zuid-Holland: vraagstukken rond verstedelijking, energie en landschap

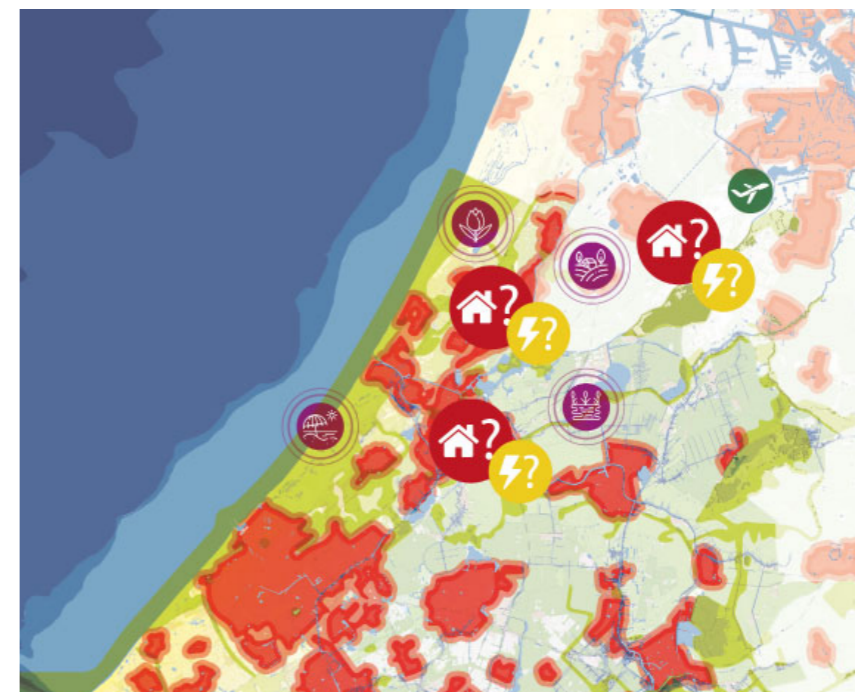
HOOFDPUNTEN

1. Samen eerst investeren in Landschap : veel bekende waarden en oude wensen zoals kust-groene hartrelaties of de Hollandse plassen en de scheggen. Nu niet meer studeren maar doen. Eerste prioriteit: Leg de hoofdstructuur oost-west aan, maak de verbinding tussen kust en groene hart. Tweede grote kans: Tweede lijn- ontwikkeling park Hollandse duinen: landschappelijke versterking van

oude duinen zone en landgoederen ten behoeve van ecologie, waterwinning, landschapsbeleving en als een van de manieren om de recreatiedruk te spreiden.

2. Bouw aan een gezamenlijke verstedelijkingsstrategie Noord- en Zuid-Holland na 2030, op weg naar integrale keuzes over Bollenstreek (identiteit én ontwikkeling), Oude Rijnzone, Haarlemmermeer + infra (NZ lijn, Oude Lijn?). Inzetten op welke as, flank of lijn?

3. Hoofdstructuur energie op de agenda. Helderheid en hiërarchie in het toekomstige energiesysteem ordent de RES-opgaven en de condities voor ontwikkeling van stad en landschap.

BIJLAGE

DEELNEMERSLIJST ATELIER OMGEVINGSAGENDA ZUIDWEST/ZUID-HOLLAND

Opdrachtgevers van het Atelier

Mayke Hoogbergen	BZK
Freny Huisman-Maessen	Provincie Zuid-Holland
Arjan de Wit	Provincie Zuid-Holland

Ateliermeester

Bernadette Janssen	BVR
--------------------	-----

Ontwerpers

Bart Bomas	BVR
Amber Nederhand	BVR

Startbijeenvolging

Opdrachtgevers, BVR en:	
Saskia Ligthart	Holland Rijnland
Resianne Dekker	Havenbedrijf Rotterdam
Patricia Braaksma	Coördinatie Groene Hart
Lodewijk Lacroix	Gemeente Den Haag
Lilianne van Sprundel	Staf Deltacommissaris
Anita Bijvoet	BZK

Werkessies per thema

Thema 1 Backbone van de metropool

Eric Terlien	Provincie Zuid-Holland
Peter Verbon	Provincie Zuid-Holland
Thomas Buijs	BZK
Rik Zweers	EZK
Gerard Snel	lenW
Sacha Maarschall	Gemeente Leiden
Peter Pol	Gemeente Den Haag

Thema 2 Kustzone en rivierdelta

Marcel van den Berge	Provincie Zeeland
Arjan van de Lindeloof	Provincie Zuid-Holland
Peter van Cappellen	BZK
Jos Boontjes-Witkamp	Waterschap Hollandse Delta
Jip van Peijpe	LNV

Thema 3 Ports en corridors

Klaas van Staalduine	Provincie Zuid-Holland
Manon van Duijn	Provincie Zuid-Holland
Wouter Pietersma	lenW
Dick Bres	BZK
Yvonne van Remmen	Gemeente Westland

Nicole op de Laak	Gemeente Dordrecht
Jolanda Heistek	Greenport West-Holland
Dirk Kok	Port of Rotterdam
Resianne Dekker	Port of Rotterdam

Thema 4 Bodem, water, energie en ruimtelijke ontwikkeling

Joke Schalk	Provincie Zuid-Holland
Marijke Andela	LNV
Douwe Jonkers	LNV
Roel Teeuwen	BZK
Rik Zweers	EZK
Daniëlle van den Berg	gemeente Alphen aan den Rijn
Jan Oostdam	Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard

Dolf Kern	Deltacommissaris
Patricia Braaksma	Stuurgroep Groene Hart

Thema 5 De kracht van suburbia

Joke Schalk	Provincie Zuid-Holland
Christiaan Oud	Provincie Zuid-Holland
Charles Aangenendt	BZK
Nathalie Verheij	BZK
Marnix Groenland	Gemeente Alphen aan den Rijn
Koen van Bommel	Gemeente Zoetermeer
Marco van de Esschert	Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland

Thema 6 De noordflank van de zuidvleugel

André van Eijk	Provincie Noord Holland
Henk Koornneef	Provincie Zuid Holland
Georgette Leltz	Nationaal Park Hollandse Duinen
Saskia Ligthart	Holland Rijnland
Sjoukje Eringa	Regio HLT (Hillegom, Lisse, Teyingen)
Martin Leuvenink	BZK

Strategische sessie

Tanja Verbeeten	Provincie Zuid-Holland
Freny Huisman	Provincie Zuid-Holland
Arjan de Wit	Provincie Zuid-Holland
Sander van der Zee	Provincie Zuid-Holland
Mayke Hoogbergen	BZK
Anita Bijvoet	BZK
Gijsbert Borgman	BZK
Hans ten Hoeve	BZK
Martje Storm	lenW
Peter Pol	gemeente Den Haag
Paul Gerretsen	Vereniging Deltametropool
Martin Roobol	gemeente Hoeksche Waard
Jeroen Mekenkamp	Regio Midden-Holland

Breed Directeurenoverleg

Vincent van der Werff	BZK
Sander Band	LNV
Harry Boschloo	lenW
Renske de Jong	Provincie Zeeland
Tanja Verbeeten	Provincie Zuid-Holland
Wolter Leiseboer	EZK
Adriaan Zeillemaker	lenW
Bert van Delden	BZK
Annelies Kroeskamp	BZK
Kees van Rabenswaaij	Provincie Zeeland
Peter Kievoet	Gemeente Den Haag
Hans Lars Boetes	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
Alex Veldhof	Provincie Zuid-Holland

Met toehoorders

Anita Bijvoets en Mayke Hoogbergen BZK, Freny Huisman, Arjan de Wit en Désirée Henfling (Provincie Zuid-Holland), Bart Bomas met de presentatie door Bernadette Janssen (BVR)

COLOFON

Resultaat Atelier Omgevingsagenda Zuidwest | Verkenning gebiedsopgaven Zuid-Holland *de opmaat voor het gesprek*

Dit werkboek is het resultaat van het 'Atelier Omgevingsagenda Zuidwest' in opdracht van Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Provincie Zuid-Holland.

Dit werkboek is complementair aan het werkboek voor provincie Zeeland (BVR mei 2020). Op basis van beide atelierproducten wordt door de opdracht gevende partijen toegewerkt naar 1 Omgevingsagenda Zuidwest.

Dit werkboek voor Zuid-Holland is tot stand gekomen onder de inhoudelijke begeleiding

van Bernadette Janssen en Bart Bomas van BVR en de bijdragen van diverse experts en strategen van verschillende departementen van het Rijk, de Provincie Zuid-Holland, Zeeland, gemeenten, Havenbedrijf Rotterdam, de waterschappen en het deltaprogramma.

Visualisaties en lay-out: BVR adviseurs

Tekst: BVR adviseurs met uitzondering van teksten op pagina 28-35.

Alles uit deze rapportage mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld. Voor aanvullende informatie kunt u contact opnemen met BVR (info@bvr.nl).

Rotterdam, maart 2021